

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

POLITICKÝ VÝVOJ PÁKISTÁNU

Jan Flekal

Plzeň 2008

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologických a historických věd

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Kulturní antropologie Předního východu

Diplomová práce

POLITICKÝ VÝVOJ PÁKISTÁNU

Jan Flekal

Vedoucí práce:

Mgr. Ilona Gajdíková

Plzeň 2008

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2008

Jan Flekal

OBSAH

1 Úvod	1
2 Geografická situace a obyvatelstvo současného Pákistánu	3
2.1 Bývalý Východní Pákistán/Bangladéš	5
3 Formování společnosti před získáním nezávislosti	7
3.1 Historický vývoj do období britské koloniální nadvlády	7
3.2 Muslimský modernismus	9
3.3 Ideologické základy samostatného Pákistánu	11
4 Vznik nezávislého Pákistánu	15
4.1 Rozdělení Britské Indie	15
4.2 Situace po vyhlášení dominia	17
4.3 Vláda Muslimské ligy	18
<i>4.3.1 Krize politiky Muslimské ligy</i>	<i>21</i>
<i>4.3.2 Zahraniční politika v padesátých letech 20. století</i>	<i>22</i>
<i>4.3.3 Schválení první ústavy</i>	<i>24</i>
5 Pákistán mezi vojenskými převraty	27
5.1 Režim Muhammada Ajjúba Chána	27
<i>5.1.1 Pokus o demokratizaci země</i>	<i>28</i>
<i>5.1.2 Zahraniční politika Pákistánu za Ajjúba Chána</i>	<i>29</i>
<i>5.1.3 Zhroucení státního systému na konci Ajjúbovi vlády</i>	<i>30</i>

5.2 Režim generála A. M. Jahjá Chána	31
<i>5.2.1 Nepokoje ve Východním Pákistánu a rozpad země</i>	32
6 Politické proměny rozděleného Pákistánu	33
6.1 Civilní reformy Zulfikára Alího Bhutta	33
6.2 Vojenský režim generála Haka	35
<i>6.2.1 Islamizační kampaň</i>	36
<i>6.2.2 Politická krize a etnické nepokoje</i>	37
<i>6.2.3 Obnovení ústavy a nestranné volby</i>	38
<i>6.2.4 Zahraniční politika v období Afghánského konfliktu</i>	39
7 Střídání vlád Pákistánské lidové strany a Pákistánské muslimské ligy	43
7.1 První administrativa Bénazír Bhuttové	44
7.2 První administrativa Nawáze Šarífa	45
<i>7.2.1 Úspěchy přechodné vlády</i>	46
7.3 Druhá administrativa Bénazír Bhuttové	47
<i>7.3.1 Eskalace násilí a nepokojů v zemi</i>	47
7.4 Druhá administrativa Nawáze Šarífa	49
<i>7.4.1 Soudní přelíčení proti Bénazír Bhuttové</i>	49
<i>7.4.2 Krize mezinárodních vztahů</i>	50
7.5 Zhodnocení politického vývoje předchozího období	51
7.6 Krize v Karáčí	53

8	Vláda Parvéze Mušarrafa	56
8.1	Role Pákistánu v současném tažení proti terorismu	57
8.1.1	<i>Balúčský nacionalismus</i>	59
8.1.2	<i>Porušování lidských práv</i>	60
8.2	Politický vývoj Pákistánu za prezidenta Mušarrafa	61
8.2.1	<i>Snaha o ekonomický rozvoj</i>	62
9	Kašmír v centru indicko-pákistánských vztahů	64
10	Pákistán jako atomová velmoc	70
11	Závěr - pokračující rozpad státu?	73
12	Poznámky	75
13	Seznam použitých zdrojů a pramenů	87
14	Resumé	95

1 Úvod

Bouřlivý vývoj Pákistánu vždy poutal mezinárodní pozornost. Tato země neuvěřitelných možností prožívala období překotného vývoje i kulturní a hospodářské regrese. Tyto často protichůdné tendence obvykle korelovaly se změnami v politickém uspořádání země. Sociální, ekonomické i vojenské krize buď vznikaly v závislosti na proměnách politického systému, nebo je naopak sami vyvolávaly. Získání nezávislosti v roce 1947 tyto vztahy umocnilo, stejně jako dalo nový impulz k hlubokým vnitřním změnám země. Pákistán se musí již od svého vymanění z britské koloniální nadvlády vyrovnávat s tak nepříznivými faktory jako je hospodářská zaostalost, etnická různorodost společnosti, výrazná sociální stratifikace, extrémně silná pozice armády na úkor civilních institucí, nepříznivá geografická pozice, prorůstání kriminality do všech vrstev společnosti či permanentním (i když někdy latentním) ozbrojeným konfliktem s ekonomicky i vojensky silnějším sousedem. Pákistánské politické elity se tak musely pokoušet balancovat mezi snahou o udržení hospodářského rozvoje země, zachování sociálního smíru uvnitř společnosti a získávání zahraniční pomoci od svých spojenců, na které je Pákistán závislý. Nutno přiznat, že na tento úkol nezdědka rezignovaly a místo toho se věnovaly osobnímu obohacování, frakčnímu soupeření a nesnášenlivé ideologické propagandě.

Cílem této práce je popsat historický vývoj Pákistánu s důrazem na vzájemné působení politických faktorů a změn ve společnosti. Pozornost bude tedy mimo jiné věnovaná působení islámského modernismu ve formativní etapě vývoje země před získáním nezávislosti, vztahu mezi kritickou situací postkoloniálního hospodářství a bezpoziční vládou Muslimské ligy, cyklickým krizím volené demokracie a následujícím vojenským převratům. Dále neúspěchům radikálních demokratizačních i islamizačních kampaní, profilování armády jako stabilizační složky

společnosti a jejímu ústupu z přímého zasahování do řízení státu v souvislosti se změnou americké zahraniční politiky, prorůstání kriminality státní správou a růstu násilí ve společnosti jako důsledku oslabování státních institucí a zvyšování etnického napětí. Zvýšená pozornost bude věnována proměnám tradičně problematických vztahů s Indií a závažným otázkám, kterým je věnována pozornost současné globální společnosti - boj s terorismem, proliferace jaderných zbraní a porušování lidských práv.

Základním pramenem této práce je dílo Jana Marka, předního českého odborníka na Pákistán. Jeho zpracování dějin je doplněno celou řadou publikací, disertačních prací, zpráv vládních i nevládních organizací, odborných článků, zpráv předních světových médií i internetových informačních serverů, týkajícím se jednotlivým tématům.

Pro přepis vlastních jmen a názvů institucí je užito zjednodušené transkripce stejně jako v monografii Jana Marka Pákistán (2002), zvolená tak, aby zachovávala co možná největší věrnost výslovnosti.

2 Geografická situace a obyvatelstvo současného Pákistánu

Pákistán zabírá rozlohu zhruba 800 000 čtverečních kilometrů¹ rozpínajících se na hranicích Indické tektonické desky, Íránské náhorní planiny a Euroasijské desky. Toto umístění naznačuje velmi rozdílné podmínky, které v zemi panují. Území lze geograficky rozdělit na tři odlišné oblasti: velehorské oblasti na severu, úrodné oblasti v okolí řeky Indus a náhorní plošinu v Balúčistánu.

Horské oblasti na severu zahrnují část pohoří Hindúkuš, Himaláje a Karakoram a jsou tedy velmi řídko osídleny. Navíc bývají často zasaženy tektonickou aktivitou na sebe narážejících zemských desk. Zemětřesením pravidelně trpí také Balúčská plošina, která zabírá jihozápadní oblast země. Přestože se směrem k íránským hranicím průměrná nadmořská výška snižuje, je i tato část země řídko osídlena, zejména kvůli nedostatku vodních zdrojů. Nejdůležitější oblastí je bezesporu naplaveninová nížina podél řeky Indus a jejích přítoků: Džihlam, Ráví, Satladž a Čanáb. V této oblasti, nazývané *Paňdžáb*,² se nalézá většina půdy vhodné pro intenzivní zemědělské využití, která tvoří v celé zemi jen asi jednu pětinu území. Přestože je zemědělská půda takto vzácná, je Pákistán za běžných klimatických podmínek schopen zajistit dostatečnou produkci potravin pro své obyvatelstvo. To je dáno zejména prakticky stoprocentním využitím obdělávatelné plochy a využitím závlahových systémů. Zemědělská produkce tvoří v málo industrializovaném Pákistánu velmi důležitou složku vnitřní politiky a bude jí věnována samostatná kapitola této práce.

Klimatické podmínky jsou kvůli velikosti země a topografické rozmanitosti velmi rozdílné. Obecně se sice klima Pákistánu označuje za aridní se střídáním velmi horkých lét a chladných zim, je však samozřejmé, že existuje značná variabilita od přímořských oblastí u pobřeží Arabského moře, pouštní oblasti v Balúčistánu a pouště Thar až po ledovcové oblasti severního regionu.

Společné hranice má Pákistán s Afghánistánem (2 430 km), Čínou (523 km), Indií (2 912 km) a Íránem (909 km). Pobřeží Arabského moře patřící Pákistánu je dlouhé 1 046 km. Administrativně se současný Pákistán dělí na čtyři autonomní provincie (Paňdžáb - hlavní město Láhaur, Sindh - hlavní město Karáčí, Severozápadní pohraniční provincie - hlavní město Pešávar a Balúčistán - hlavním město Kvéta) a čtyři samostatně spravované jednotky (hlavní město Islámábád, Federálně spravovaná kmenová území, Ázád Kašmír (Svobodný Kašmír), tj. část sporného území bývalého knížecího státu Džammú a Kašmír, a Severní oblasti). Státní uspořádání a územní spory o Džammú a Kašmír patří ke kritickým bodům politického vývoje země a bude jim také věnována odpovídající pozornost v dalším textu.

Odhadovaná populace Pákistánu z července 2007³ je přibližně 164,7 milionů obyvatel. Drtivou většinu obyvatelstva, asi 97%, tvoří muslimové (77% sunnitští a 20% šíitští), zbývající 3% tvoří hlavně křesťané a hinduisté. Úředními jazyky jsou angličtina a urdština (hybridní indoárijský jazyk používající novoinďickou gramatickou stavbu, ale slovní zásobu ze 70% převzatou ze semitské arabštiny a íránské perštiny). Jako dorozumívací jazyky však většinou slouží jazyky jednotlivých národnostních skupin - paňdžábština (a její varianta sirajkština), balúčština, pašština a sindština, které (podobně jako urdština) používají pro zápis upravenou podobu arabského písma. Převažujícím etnikem jsou Paňdžábcí (66% populace), následují Sindhové (13%), Paštúni (9%) a Balúčové (3%). Zvláštní skupinu tvoří takzvaní *muhádžirové* - přistěhovalci z Indie a jejich potomci⁴ (8%). V zemi také kvůli přetrvávající nestabilitě v sousedním Afghánistánu zůstává poměrně velká skupina afghánských uprchlíků (zhruba 2 miliony osob). Přestože se odhadovaná gramotnost v posledních letech podstatně zvýšila,⁵ umí psát a číst pouze asi polovina populace starší než 15 let. Situaci ještě zhoršují rozdíly v gramotnosti mezi muži a ženami - psát a číst umí asi 63% mužů ale jen asi 36% žen.

2.1 Bývalý Východní Pákistán/Bangladéš

Dnešní Bangladéšská lidová republika byla po podstatnou část historie součástí Pákistánu.⁶ V dalším textu věnovaném vývoji země v letech 1947 až 1971 bude označení Pákistán zahrnovat obě jeho části - Východní i Západní Pákistán, pokud nebude výslovně uvedeno jinak. Pro pochopení určitých dějinných jevů je tedy nezbytné alespoň minimální seznámení s geografickými podmínkami a složením obyvatelstva v této bývalé části Pákistánu, známé také pod historickým označením Východní Bengálsko, která se podstatně liší od Západního Pákistánu.

Většinu ze 144 tisíců km² rozlohy Bangladéše tvoří nízko ležící naplaveninová planina podél řek Gangy, Brahmaputry a Méghny, která na jihu končí v rozsáhlé deltě při Bengálském zálivu. Velmi nízká průměrná nadmořská výška v kombinaci s členitým vodním systémem je předpokladem pro takřka pravidelně se opakující záplavy. Mírně se zvedající zemský povrch lze nalézt pouze na severu a severovýchodě a na východě země, kde se zvedají mírné Čittágongské hory. Klima země je typicky přímořské a tropické. Charakteristické jsou velmi vydatné srážky, vysoké teploty a vlhkost vzduchu. Pravidelné monzunové větry sice přinášejí z Bengálského zálivu pravidelné srážky potřebné pro zemědělskou produkci, ale často přerůstají v tornáda a zničující cyklóny. Společnou hranici má Bangladéš pouze s Indií (4 053 km) a Barmou (193 km). Členité pobřeží Bengálského zálivu, patřící Bangladéši, je dlouhé přibližně 580 km.

Poslední oficiální⁷ odhady počtu obyvatel uvádějí okolo 130 milionů obyvatel, z nichž většina jsou sunnitští muslimové (přibližně 90%), ale velmi výraznou náboženskou menšinu tvoří hinduisté, kterých žije v zemi zhruba 9%.⁸ Křesťanů, buddhistů a vyznavačů kmenových náboženství je pouze asi jedno procento všech obyvatel. Etnické složení je však v podstatě homogenní, 98% populace tvoří Bengálci, zbytek jsou

příslušníci malých kmenových skupin a nebengálští muslimové. Etnickému složení také odpovídá oficiální jazyk země - oficiální bengálštinu⁹ používá 98% obyvatelstva, i když běžně se dá domluvit i angličtinou.

3 Formování společnosti před získáním nezávislosti

Historie Pákistánu před dosažením nezávislosti je součástí historie indické a sahá tedy hluboko do minulosti.

3.1 Historický vývoj do období britské koloniální nadvlády

Naleziště nejstarší kultury u Mehrgarhu v Balúčistánu pochází z doby asi 7000 let př. n. l.. O něco později se v údolí řeky Indu rozvinula vyspělejší kultura nazývaná protoindická nebo harrapská, podle nejznámějšího naleziště. Stáří¹⁰ se řadí ke kulturám sumersko-akkadské a staroegyptské, ale předčí je svou rozlohou. Vykopávky prováděné v Balúčistánu, Sindu i v Paňdžábu naznačují, že téměř celý Pákistán by mohl být jedním velkým nalezištěm této vyspělé kultury.¹¹

Předpokládá se, že již od 15. století před naším letopočtem se podél Indu začali usazovat Árvové, kteří zde zakládali drobné státní útvary. První písemné prameny jsou doložené však až z doby, kdy na toto území začali pronikat Peršané. Kýros II. Veliký připojil sice k Persii pouze část Balúčistánu, ale jeho následovník Dareios I. se už plavil proti proudu Indu a připojil ke svému území celý Paňdžáb. Achajmenovce však po necelých dvou set letech přemohl slavný Alexandr Makedonský.¹² Řecké panství nemělo v Pákistánu delšího trvání, přestože se je zhruba po dvaceti letech po Alexandrově ústupu pokusil obnovit Seleukos I. Nikátor. Brzy byl poražen indickým králem Čandraguptou z rodu Maurjů.¹³ Helénský vliv zde přetrval a stal se důležitou součástí nově se šířící buddhistické kultury, která měla jedno ze svých hlavních center v paňdžábské Taxile. Do příchodu muslimů se v nadvládě nad Pákistánem vystřídali příslušníci staroíránských kmenů Skythů a Parthů a Kušánci čínského původu. Ti byli vytlačeni indickou dynastií Guptovců, kteří se udrželi až do ničivých nájezdů kočovných Hefthalitů.¹⁴

První vlna islamizace přišla po moři již v osmém století. Poprvé se Arabové v Pákistánu vylodili dokonce již za vlády druhého chalífy Omara

v roce 643.¹⁵ Druhá vlna islamizace se do Pákistánu šířila po souši. Na přelomu 10. a 11. století opakovaně pronikal Chajbarským průsmykem z afghánské Ghazny¹⁶ sultán Mahmúd. Jeho potomci přesunuli své sídlo do pákistánského Láhauru. Počátkem třináctého století vznikl v tomto regionu nový státní útvar nazývaný Dillíský sultanát, jehož součástí se po několik staletí stalo i území dnešního Pákistán.¹⁷ Dillíští sultáni dokázali přežít ničivé nájezdy mongolských nájezdníků ve 13. století, přestože se jim nepodařilo ubránit. Po jejich odchodu zkonsolidovali svoji moc a udrželi se až do 14. století, kdy na indický subkontinent vpadl se svými vojsky emír Tímúr.¹⁸ Přestože se sultanát rozpadl, dokázali si sultáni na části území dnešního Pákistánu udržet zbytek moci i nadále.

V roce 1526 porazil Tímúrovec Bábur nástupnickou dynastii Lódiů a nastolil tak vládu Velkých Mughalů, kteří se na subkontinentu udrželi přes tři sta let. V 18. století již byla vnitřní dynamika Mughalské říše vyčerpaná. Sultáni se potýkali s vnitřním rozkladem stejně jako s pronikáním cizinců, převážně Evropanů, ale také Peršanů a Afghánců, a s decentralizačními tendencemi místních dynastií. Angličané získali povolení k zakládání obchodních faktorii již od největšího mughalského vládce Akbara. Z počátku sice museli soupeřit o monopol na využívání indického bohatství s Portugalci, Holanďany a Francouzi, ale díky vývoji v Evropě získali v polovině 18. století převahu.

V 19. století se postavení rolníků v provinciích prudce zhoršovalo, zejména v souvislosti se zaváděním nového systému vlastnictví půdy zvýhodňující velkostatkáře a ukládáním neúnosných daní. V roce 1857 se muslimští vládci postavili do čela lidového povstání, které začalo jako vzpoura vojáků britské koloniální armády (*sipáhíjů*), ale brzo přerostlo v celonárodní osvobozenecský boj.¹⁹ Muslimští předáci však nedokázali stanovit žádný jiný cíl, kromě snahy vyhnat Angličany z Indie a obnovit bývalou slávu Mughalské říše. Během dvou let však bylo povstání potlačeno. Zklamání představitelů muslimské aristokracie a inteligence přešli do pasivního odporu vůči Angličanům. Bojkotovali anglickou

výchovu stejně jako podíl na rodícím se podnikání a omezený podíl na správě země. Na jejich místo se postupně prosazovali úspěšní hinduisté,²⁰ kteří se začali uplatňovat na vlivných místech v průmyslu, obchodu i v koloniální správě.

3.2 Muslimský modernismus

Pro radikální představitelé islamistických skupin se Indie stala dokonce územím války a odboj proti Britům označovali za *džihád*.²¹ Asi nejvýznamnějším počinem těchto kruhů bylo založení centra pro tradiční islámskou náboženskou výuku *Dár ul-Ulúm (Darul Uloom)* v Deobandu v roce 1866, které zůstává dodnes jednou z nejdůležitějších institucí svého druhu na světě.²² Podstatně menší skupina intelektuálů si však záhy po potlačení povstání uvědomila, že pravděpodobně jediným způsobem jak překonat vytlačování muslimů z rozhodování o vývoji země je zapojit se aktivně do západního způsobu výuky a převzít co nejvíce užitečných zvyků ze způsobu života koloniálních správců. Do čela těchto modernisticky smýšlejících indických muslimů se brzy prosadil Sir Sajjid Ahmad Chán, který patřil i mezi jeho hlavní iniciátory. Ahmad Chán při svém studiu příčin úpadku muslimských šlechtických vrstev²³ dospěl k názoru, že hlavním důvodem je nedostatek moderního vzdělání. Jako hlavní prostředek ve snaze přimět muslimy ke spolupráci s Angličany spatřoval vysvětlení, že islám je v podstatě racionalistické učení, které není v rozporu s moderním vzděláním ani nemusí vyvolávat odpor k jiným vyznáním. Nástrojem této snahy se pak mělo stát zakládání vědeckých a studijních organizací a institucí. Nejvýznamnější z nich se stala Vědecká společnost založená v roce 1964 v Alígarhu, ze které v roce 1975 vznikla Alígarhská muslimská kolej, organizovaná podle britského vzoru s angličtinou jako vyučovacím jazykem.²⁴ Alígarhský příklad následovala i jiná města v Britské Indii, kde začaly vznikat moderní vysoké školy. Nejstarší univerzita vznikla na území dnešního Pákistánu v Láhauru v roce 1882, Alígarhská kolej byla na univerzitu

povýšená v roce 1920 a dodnes patří k nejlepším vysokým školám v celé Indii. Hnutí, které se kolem Ahmada Chána v Alígarhu vytvořilo, se záměrně manifestovalo jako ideologické hnutí za obrodu islámské kultury a vzdělanosti, přestože jeho cíle byly spíše pragmatické - především snaha aktivizovat zaostávající muslimy a získat pro ně ve vztahu k britské správě stejné postavení jakého dosáhli hinduisté.

Smrtí Ahmada Chána v roce 1898 utrpělo modernistické muslimské hnutí v Indii těžkou ztrátu, zejména protože nestihl vytvořit samostatnou muslimskou politickou organizaci, o kterou usiloval na sklonku svého života. Ta se měla stát protiváhou Indického národního kongresu (založeného 1885). Ten sice vedl protikoloniální boj v celoindickém měřítku, ale hinduisté v něm výrazně převažovali nad muslimy. Politickou silou, která měla zastávat čistě muslimské zájmy, se měla stát Muslimská liga založená v roce 1906 v Dháce. Koloniální správa Indie činnosti Muslimské ligy nebránila, protože přílišným důrazem, který kladli muslimští předáci na zdůrazňování náboženských rozdílů, se z ní stal nástroj k oslabení pozice Indického národního kongresu.²⁵ Přesto část muslimských nacionalistů zůstala aktivní v rámci Kongresu. Během první světové války se cíle obou organizací natolik sblížily, že se v roce 1916 na základě tzv. Lakhnaúského paktu spojily ke vzájemné spolupráci proti britské koloniální nadvládě s cílem získat pro Indii status dominia v rámci impéria.²⁶

Na přelomu 19. a 20. století se mezi indickými muslimy projevoval zájem o panislámskou ideologii, podporovanou osmanským sultánem Abdülhamidem II.²⁷ V porážce Osmanské říše jako spojence Německa během první světové války spatřovali indiští muslimové zásadní ohrožení islámu ze strany křesťanů a po celé Indii se pořádali muslimské demonstrace na podporu Turecka. Hnutí vedené bratry Muhammadem a Šaukatem Alíovými²⁸ se sice rozpadlo po převratných změnách v Turecké republice, které vyvrcholily zrušením chalífátu v roce 1924, ale po určitou dobu zastřešovalo většinu indických muslimů. Rozpad Chalífátského

hnutí vedlo k prohloubení rozporů mezi muslimy a Kongresem. Část muslimů se vrátila k Muslimské lize, která již tehdy otevřeně spolupracovala s koloniální správou, část zůstala věrná Kongresu a část začala působit v několika menších muslimských organizacích lokálního významu.²⁹

3.3 Ideologické základy samostatného Pákistánu

Myšlenka vytvořit stát samostatně spravovaný muslimy žijícími na Indickém subkontinentu není historicky příliš stará. Poprvé se objevila teprve ve 20. letech minulého století mezi mladými indickými muslimy studujícími v Londýně. Politický význam pak nabyla až v roce 1930, kdy se stala základním tématem projevu Muhammada Iqbála na zasedání Muslimské ligy v Iláhábádu. Přestože Iqbál formuloval svůj postoj dost obecně (netrval na samostatnosti muslimského státu, vůbec se nezmínil o muslimech žijících ve východním Bengálsku a nepoužil název Pákistán, bývá označován za duchovního otce země a nese dokonce oficiální označení *Národní básník Pákistánu*. Pro pochopení ideové základny, která sloužila jako opodstatnění politických nároků indických muslimů, je tedy nezbytné blíže se seznámit s jeho aktivitami.

Iqbálovo dílo mělo natolik zásadní význam pro formování ideologické základny budoucího státu, že je nezbytné se s ním alespoň rámcově seznámit. Tento islámský reformista ze Siálkotu, s kvalitním evropským vzděláním, si mezi indickými muslimy získal přední místo především zásluhou svých básní.³⁰ Urdsky a persky³¹ píšící básníci tradičně představovali velmi vlivnou skupinu osob, do které patřili i členové nejmocnějších rodin, včetně členů panovnických dynastií. Láhaur, kde Iqbál studoval, bylo důležitým literárním a kulturním centrem. Zde byl také, v literárním středisku fungujícím poblíž Brány Bhátí, poprvé ohodnocen Iqbálův literární talent, který mu vynesl tak vzletná označení.

Typickým znakem Iqbálovi poezie, vyjadřující jeho politický postoj, je kritika západu, zejména imperialismu, sekularismu, materialismu,

třídního systému atd. Na rozdíl od předchozích vůdčích osobností islámského modernismu v Indii, zejména Ahmada Chána a Maulány Hálího,³² nezávisela budoucnost muslimů pouze na získávání znalostí ze západu, ale také na vyvážení těchto znalostí vůči jejich vlastní tradici.³³ Při kritice vykořisťovatelské role kapitalismu lze dokonce vysledovat jisté ovlivnění marxismem, ovšem socialistické ideály jsou prostoupeny islámem, který ve své prvotní formě představoval ideální společnost. Tato myšlenka je však v islámském světě naprosto běžná a velmi rozšířená. Iqbál tak nekritizuje západ pouze z pozice „produktu kolonialismu“, ale také z pozice západního vědce, který si kriticky uvědomuje slabiny systému. Na první pohled se však v jeho literárním díle objevuje jistá dichotomie k jeho dílu politickému. Podobně jako většina předchozích muslimských modernistů v Indii byl i Iqbál značně ovlivněn ideou panislamismu, což se může zdát v rozporu s jeho vnímáním jako duchovního otce samostatného Pákistánu.

Iqbál byl prvním muslimským učencem a politikem, který navrhl hranice budoucího muslimského národnostního státu v Indii. Stalo se tak během jeho již zmíněného předsednického projevu na zasedání Muslimské ligy v Iláhábádu. Projev, který se stal nejdůležitějším vyjádřením politiky Muslimské národnosti a národnostního státu, se zdá být v rozporu s tradičním islámským konceptem jednoty společnosti všech muslimů - *ummy* a naznačuje jisté komunalistické tendence. Iqbál sám vysvětluje tuto dichotomii jako snahu odmítnout evropský model nacionalismu, ve kterém je náboženství omezeno pouze na etický ideál a odsunuto na soukromou rovinu. Zdůrazňuje odlišnou pozici islámu od evropského křesťanství a zdůrazňuje, že pokud se má islám v Indii prosadit jako sociopolitický systém je nutné vybudovat národnostní stát, i když ne nutně samostatný. Princip islámské sounáležitosti není v tomto pojetí ohrožen rozštěpením (jako se to stalo Evropě rozdělené právě národnostními státy), dokud si budou muslimové uvědomovat, že islám představuje ucelený životní styl a je víc než záležitost „pouhé“ osobní

víry. A protože v čistě sekulární koncepci jednotného Indického národa by se islám stal osobní záležitostí, je pro indické muslimy nezbytné mít svou vlastní autonomní oblast, kde by islám fungoval jako sociopolitický systém.³⁴

Výrazně ovlivněn základními Iqbálovými myšlenkami a ideály panislamismu byl i Abul Ala Maudúdí, který svou činností ještě prohloubil rozdíly mezi unionistickým indickým nacionalismem a exklusivistickým muslimským nacionalismem. Indičtí muslimové v jeho pojetí žijí ve specifických podmínkách, které se nedají přirovnat ani k podmínkám ostatních obyvatel Indického subkontinentu, ani jiných muslimů. Ostře odmítl západní model nacionalistického státu, jako zdroj nerovnosti a rozdílů uvnitř společnosti a navrhl ho nahradit „duchovním nacionalismem,“ který lidi spojuje etickými a spirituálními vazbami a vytváří širší lidskou spolupráci. Vytvoření jednotného Indického národa však nebylo podle Maudúdího možné ani na základě „duchovního nacionalismu,“ zejména kvůli specifickým podmínkám Indického subkontinentu, kde byla vzájemná důvěra jednotlivých složek společnosti oslabena dlouhodobým vlivem kolonialismu.³⁵ Aby byla zajištěna důstojná existence pro každou skupinu obyvatel, bylo nezbytné zajistit kulturní autonomii pro každou z nich na rovnostářském principu. Dlouhodobým ideálem pak bylo vytvořit univerzální systém, ve kterém by se obě společnosti opět sloučily. Později se Maudúdí věnoval stále důsledněji myšlence vytvoření celosvětového systému, ve kterém by islám fungoval jako duchovní princip pro vytvoření globálního spirituálního nacionalismu. Při formulování těchto značně utopistických (a v některých ohledech až poněkud fašistických) představ Maudúdí operoval se symbolem jednotné muslimské *ummy*, která byla historickou realitou, natolik úspěšně, že si kromě náboženské autority dokázal získat i určitou politickou moc.

Nastíněná ideologie samozřejmě nevznikla z ničeho, ale je rozvinutým pokračováním základní teze tzv. *teorie dvou národů*, že

náboženská příslušnost je základním znakem národa a obyvatelé Indického subkontinentu se tudíž dělí na dva národy. Tuto teorii uvedl do života již v 70. letech 19. století Sir Sajjid Ahmad Chán.³⁶ Když se pak v březnu 1940 stala základním ideologickým principem rezoluce požadující vznik nezávislého muslimského národnostního státu, nastavila tak také základní principy fungování politické moci v novém státě. Přestože v historickém, etnickém ani jazykovém ohledu neměla tato teorie žádné opodstatnění, stala se stavebním pilířem pákistánské společnosti na relativně dlouhou dobu³⁷ a získala si podporu u většiny předních osobností, zejména však dlouholetého předsedy Muslimské ligy Muhammada Alího Džinnáha. Ten ji v zakomponoval do výše zmiňované rezoluce z 23. března 1940, požadující vznik nezávislého muslimského státu. Po prosazení tohoto požadavku a rozdělení Britské Indie 15. srpna 1947 na základě náboženské příslušnosti na dvě nezávislá dominia - Indickou unii a Pákistán,³⁸ si však přední představitelé nově vzniklého Pákistánu (včetně prvního generálního guvernéra Džinnáha) uvědomili nebezpečnost této teorie pro soudržnost mladého státu.

4 Vznik nezávislého Pákistánu

4.1 Rozdělení Britské Indie

Situace v poválečné Indii byla výrazně ovlivněna zahraničními politickými faktory a hospodářským vývojem, který za druhé světové války prošel značnými změnami. Celkové oslabení pozic koloniálních mocností, které se projevilo už za války, se ještě prohloubilo, když pokusy o obnovu koloniálních režimů narážely na odpor místního obyvatelstva. Během válečných let probíhal v Indii relativně intenzivní proces repatriace britského kapitálu a narušení jeho monopolu v řadě odvětví. To, v kombinaci s hospodářským růstem stimulovaným vojenskými zakázkami, umožnilo vznik poměrně silné buržoazní vrstvy podnikatelů a velkostatkářů. Do země také začal pronikat americký kapitál, který v soutěži s britským vlivem podporoval místní podnikatele a po válce velmi obratně využil vytlačení vlivného Japonska z celého regionu.³⁹

Ekonomický pokles způsobený ukončením válečných zakázek, zesílený neúrodou v zemědělském roce 1944/45, tak citelně postihl všechny složky indické společnosti: rolníky prchající do měst před neúnosnou situací v zemědělství, vznikající dělnickou vrstvu, majitele drobných manufaktur postižených ukončením zakázek i velkostatkáře a továrníky, kteří nahromadili značný kapitál, jež ovšem nemohli v koloniálním režimu plně využít. Neudržitelná hospodářská situace vedla k velké stávkové aktivitě, která často přerůstala v politické akce, a k celkovému protikoloniálnímu hnutí, do kterého se zapojovali příznivci Muslimské ligy stejně jako Národního kongresu. Britská administrativa situaci nejenže nedokázala efektivně řešit, ale ještě ji zhoršila snahou o využití anglicko-indické armády na pomoc Francii a Holandsku v jejich snaze obnovit své koloniální državy v jihovýchodní Asii a procesem se skupinou důstojníků Indické národní armády, kterou za války vytvořilo Japonsko.⁴⁰ Tlak indických událostí přiměl Brity k urychlení snah o

předání správy státu do rukou místních elit ve snaze zachovat územní celistvost země navrhovaného dominia. 16. května 1946 zveřejnila labouristická vláda deklaraci, která navrhovala uspořádání dominia Indie: země měla být rozdělena do tří zón, ve kterých bude ústřední vláda spravovat pouze oblasti obrany, zahraničních styků a komunikací. Sporným bodem se stalo sestavení vlády, které se předpokládalo na kuriální základě. Obě strany začaly s vyjednáváním, které jim mělo přinést co největší územní zisky. Když Britové umožnili předsedovi Indického národního kongresu Džaváharlálovi Nehróvi sestavení prozatímní vlády s právy výkonné rady při místokráli (který zůstal hlavou vlády), chápali to politici Muslimské ligy, vedené Muhammadem Alím Džinnáhem jako zradu na muslimech a vyhlásili 16. srpna 1946 jako „*Den přímé akce*“, který měl být počátkem otevřeného boje za nezávislý Pákistán. Tento boj přerostl v nechvalně proslulý Kalkatský masakr, při kterém přišlo o život více než 4000 Indů.⁴¹ Velkou zásluhu na zmírnění pogromů nese Móhandás Karamčand Gándhí, který násilnosti ostře odsoudil a svou osobní autoritou urovnával nepokoje přímo v oblastech hinduisticko-muslimských srážek. Přestože došlo k jistému uklidnění situace a Muslimská liga v září vstoupila do prozatímní vlády, byli Britové nuceni⁴² urychleně připravovat opuštění Indie.

Provedením předání moci byl pověřen nově jmenovaný místokrál lord Louis Mountbatten, který tak učinil na základě deklarace britské vlády, zveřejněné Clementem Attleem dne 20. února 1947, podle ní se Britové zavázali opustit Indii do července 1948. Mountbattenův plán rozdělit Indii na dvě dominia - Indickou unii a Pákistán podle náboženského klíče (rozhodnutí, do kterého z dominií vstoupí knížectví podléhalo pravomoci jejich vládců), byl britským parlamentem schváleno jako zákon o nezávislosti Indie, který vstoupil v platnost 15. srpna 1947.⁴³

4.2 Situace po vyhlášení dominia

Nezávislý Pákistán se stal politickým seskupením dvou oblastí subkontinentu, oddělených 1500 kilometry indického území: na západě ho tvořily Severozápadní pohraniční provincie, provincie Sindh a Balúčistán, západní část Paňdžábu a jedenáct knížectví; na východě velká část provincie Bengálsko a okres Silhat z provincie Ásám.⁴⁴ Na 33% území bývalé britské Indie žilo pouhých 19% obyvatelstva.⁴⁵ Jak je již patrné z geografického seznámení, byly obě části velmi rozdílné v celé řadě aspektů. K výše uvedeným geografickým, klimatickým, etnickým, jazykovým a také konfesním rozdílům je třeba ještě připočítat i nesmírné rozdíly ekonomické. Východní Bengálsko bylo před srpnem 1947 jednou z nejméně rozvinutých oblastí britské Indie, většina obyvatelstva se živila zemědělskou prvovýrobou. V celém Pákistánu vlastnila většinu půdy velmi malá skupina velkostatkářů (*zamíndárů*), která vybírala od drobných rolníků vysoké poplatky za poskytnutí půdy k obdělávání. Ve Východním Pákistánu tvořil podíl zamíndáry vlastněné půdy až čtyři pětiny. Navíc byly závody na zpracování zemědělské produkce východního Bengálska za britské správy budovány až v Kalkatě, která byla nyní oddělena nově vzniklou státní hranicí. Ale ani v západním Pákistánu nezůstal dostatek závodů na zpracování zemědělské produkce.⁴⁶

Celková ekonomická situace nového nezávislého Pákistánu byla více než tristní. Z koloniálního období zdědil nejméně rozvinuté oblasti, na kterých se nalézala pouze asi desetina průmyslových podniků (převážně drobných manufaktur a závodů na zpracování zemědělské prvovýroby), desetina prozkoumaných nerostných zdrojů a jen asi 6% průmyslového dělnictva bývalé Britské Indie. Technické vybavení těch několika málo průmyslových závodů bylo zastaralé a závislé na britských dodávkách. Většina z těchto podniků byla soustředěna v Karáčí, Láhauru a větších paňdžábských městech. Již dost obtížnou situaci průmyslové produkce navíc komplikoval fakt, že řadu velkých podniků vlastnili indiští

průmyslníci,⁴⁷ a Britové se snažili udržet monopol na klíčová odvětví ekonomiky, jako jsou dodávky průmyslových strojů, úvěrová a peněžní soustava, námořní a říční loďstvo, čajové plantáže, využití uhelných ložisek, těžba a vývoz rud (zejména chrómu) aj.⁴⁸ Novými hranicemi narušená infrastruktura nedokázala zajistit dopravu mezi jednotlivými částmi země, vázly dodávky paliva (uhlí a nafty) pro těch několik málo továren a došlo k přerušení závlahových systémů, budovaných a udržovaných po celé generace. Ani vnitrostátní infrastruktura nefungovala dostatečně pro potřeby nového státu. Značná část železničních tratí a silnic nespojovala jednotlivé kraje, ale byla koloniální stavbou budovanou k vojenským účelům a vedla k hranicím. Lokomotivní a vozový park odpovídal stavu ostatního průmyslu a absolutně nestačil pro stále rostoucí dopravní nároky. Navíc Velká Británie považovala železnice i zavodňovací systémy za svůj majetek a Pákistán za ně musel odvádět několik milionů rupií ročně. Tuto doslova zoufalou situaci jen podtrhuje výměna obyvatelstva, při které z Pákistánu odešlo velké množství kvalifikovaných pracovníků z řád sikhů a hinduistů a vystřídalo je až osm milionů muslimských přesídlenců z Indie, mezi nimiž ale převažovali nigramotní rolníci a drobní řemeslníci, kteří se usazovali hlavně ve velkých městech Západního Pákistánu.

4.3 Vláda Muslimské ligy

Vláda Muslimské ligy, která se po vytvoření Pákistánu ujala moci, se musela tedy vypořádat především s problémy hospodářství. Ve státě vytvořeném na náboženském základě se v prvních letech jeho existence ujala prakticky veškeré politické moci, ovládla všechna důležitá ministerstva v ústřední vládě i vládách jednotlivých provincií a získala většinu v Zákonodárném shromáždění. Její představitelé dokázali využít pověsti úspěšných bojovníků za svobodu proti koloniální nadvládě a získali tak širokou podporu veřejnosti. Opoziční politické strany zatím nehrály žádnou důležitou roli, pokud existovaly, byly nejednotné a bez

jasně stanovených programů. Hájily většinou zájmy náboženských menšin, zatímco v Lize zaujímali významné postavení vůdci muslimských náboženských organizací a představení mystických řádů, kteří měli tradičně velký vliv na obyvatelstvo. Politická linie nastolená pákistánskou vládou od samého počátku směřovala k upevnění vlivu velkých podnikatelů a statkářů ve všech odvětvích hospodářského a politického života.⁴⁹ Významnou pozici brzy zaujali také velcí podnikatelé, kteří přesídlili z Indie. Ti se, obdobně jako chudá většina přesídlenců, usadili ve velkých pákistánských městech, zejména v hlavním městě Karáčí, kde zaujali významná místa v rodícím se průmyslu a obchodu. Jejich pozici mělo na úkor zahraničního kapitálu - zejména britského, posílit převedení 27 základních průmyslových odvětví pod přímou kontrolu vlády. Započalo se také s budováním veřejného sektoru, který ovšem zpočátku zahrnoval pouze železnice, telegrafní a telefonní spoje, zavodňovací kanály a některé nově budované průmyslové závody.

Základním prostředkem, který měl zabránit ekonomické katastrofě, měl být šestiletý státní plán hospodářského rozvoje Pákistánu, který ústřední vláda vyhlásila v roce 1950. Měl se soustředit na rozvoj zemědělství, zavodňování a dopravy, ale již po roce musel být ukončen jako nereálný. O moc úspěšnější nebyl ani následný, již jen dvouletý plán, vyhlášený v roce 1951. Vládní investice se soustředily především na budování lehkého průmyslu, průmyslové podniky se stavěly s finanční podporou státu a dokončené se předávaly soukromým podnikatelům. Právě tento přístup však, v kombinaci se závislostí na zahraničních úvěrech, přispěl k rozpadu veřejného sektoru. V prvních letech po vzniku nezávislého Pákistánu také nedošlo k žádnému zlepšení situace rolníků, kteří tvořili většinu společnosti. Naopak velkostatkářům, kteří měli ve vládě Muslimské ligy silnou oporu, se podařilo shromáždit většinu obdělávatelné půdy do vlastních rukou. Prudce tak stoupl počet nezaměstnaných zemědělských dělníků, které nechtěli velkostatkáři najímat za mzdy, ale nechávali si své pozemky obhospodařovat pachtýři,

kteří jim odváděli podíl ze sklizně. V neúnosných podmínkách se velmi brzy začaly šířit nepokoje, které nabyly formy relativně dobře organizovaného rolnického hnutí. To propuklo již v roce 1947 a v letech 1948 - 1950 mělo aktivní podobu v odmítání pachtýřů platit statkářům jejich podíly a drobných vlastníků platit daně. V roce 1950 se sice začalo s prováděním pozemkové reformy, ta ale nebyla však příliš důsledná a dokázala zlepšit situaci pouze části rolníků, především těch, kteří měli alespoň nějaké prostředky, aby si mohli zakoupit půdu vyvlastněnou velkostatkářům. Lepší životní podmínky nepanovaly ani mezi nepočetným dělnickým obyvatelstvem, s výjimkou několika málo kvalifikovaných dělníků, po kterých byla po odchodu kvalifikovaných sikhů a hinduistů velká poptávka. Muslimská liga si byla vědoma svého vlivu mezi vznikající vrstvou dělníků a ve snaze o využití tohoto vlivu založila už v roce 1947 dělnickou federaci v Západním i Východním Pákistánu. Tyto faktory tak prakticky zabránily šíření vlivu komunistů, jejichž velmi slabá skupina se udržela jen v Paňdžábu, především kvůli radikálním intelektuálům a studentům Láhaurské univerzity.

Dalším, neméně závažným úkolem nové pákistánské vlády, bylo vyřešit spory s okolními sousedy, zejména s Indií, ale také s Afghánistánem. Rozdělení koloniálního dědictví přineslo celou řadu problémů, které přerostly v řadu konfliktů. Pohraniční oblasti Indie i Pákistánu zachvátily masivní přesuny obyvatelstva, které ani jeden ze států nedokázal zvládnout.⁵⁰ Loupeže, ničení obydlí uprchlíků a masové vraždění se staly každodenním jevem.⁵¹ Tradiční zastávce hinduisticko-muslimské jednoty, Gándhí, se pokusil zastavit vzájemné útoky, které se rozpoutaly především v západním Paňdžábu, Rádžasthánu, Dillí, Biháru i dalších oblastech Indie i Pákistánu vyhlášením hladovky. Radikalizací svých názorů si Gándhí proti sobě popudil hinduisty seskupené kolem strany *Hindú mahásabha* (Hindské shromáždění) a jí blízké militarizované organizace *Ráštrij svajmsévak sangh* (Národní svaz dobrovolníků), jejíž příznivec na něj v lednu 1948 spáchal atentát.

Ještě větší zhoršení vzájemných vztahů však představovaly územní spory, z nichž ten nejdůležitější - spor o Kašmír - brzy přerostl v ozbrojený konflikt. Vedení Pákistánu se na základě faktu, že více než tři čtvrtiny kašmírského obyvatelstva tvořili muslimové, dožadovalo připojení celého Kašmíru k Pákistánu. Kašmírský mahárádža Hari Sinh se však snažil dosáhnout vlastní nezávislosti. Již v říjnu 1947 ale napadli z pákistánského území Kašmír příslušníci horských kmenů, které následovali pákistánští dobrovolníci a později i jednotky pravidelné armády. Mahárádža, který se nemohl ubránit, se proto rozhodl pro připojení k Indické unii a požádal zároveň o vojenskou pomoc. Následné střety se proměnily v regulérní vleklou válku, která byla ukončena až 1. ledna 1949. Konflikt v Kašmíru se tak stal stále se opakujícím tématem vzájemných vztahů a do dnešních dnů přetrvává jako jeden z nejdéle trvajících konfliktů na celém světě. Vzhledem k jeho významu pro vzájemné Indo-Pákistánské vztahy a jeho složitost mu bude věnována zvláštní kapitola této práce.

4.3.1 Krize politiky Muslimské ligy

Přestože politika postavená na charismatu vůdčích osobností spíše než na nějaké ucelené koncepci, není zdaleka islámským specifíkem, je v islámských oblastech naprosto obvyklá. O to větší ztrátu představovala pro Muslimskou ligu smrt jejího vůdce Muhammada Alího Džinnáha již rok po vzniku nezávislého státu. Funkce, které zastával, obsadili bengálští politici Chádža Názimuddín (generální guvernér) a Tamízuddín Chán (předseda Zákonodárného shromáždění).⁵² Bengálští politici, napojení na vlivné velkostatkáře i muslimské duchovní, tak posílili⁵³ na úkor dosavadní nejsilnější frakce z Paňdžábu, kterou vedl premiér Lijákat Alí Chán. Neschopnost centrální vlády vyřešit zásadní problémy vedla k postupnému oslabování z počátku jednotné Muslimské ligy. Problematické vztahy mezi východní a západní částí země ještě prohloubilo zavedení urdštiny jako jediného oficiálního jazyka, čímž mělo

být dosaženo většího propojení v duchu nově ražené *teorie jednoho národa*, jež byla vydávána za vyústění Džinnáhem prosazované *teorie dvou národů*. Tento pokus však neměl žádné reálné šance na úspěch, protože urdštinu používalo jako rodný jazyk pouze malé procento populace. Poněkud větší část ji sice ovládala, ale převážně v západní části země. Ve východní části ji ovládalo jen asi jedno procento populace, zatímco téměř všichni mluvili bengálštinou, která navíc patří k nejvíce vyvinutým jazykům Indického subkontinentu. Snaha prosadit zrovnoprávnění bengálštiny s urdštinou tak znamenala základ bengálského národního hnutí. K dalším požadavkům patřil rovnoměrný rozvoj obou částí země, větší zapojení Bengálců do státní správy a armády a nakonec i provinční autonomie Východního Pákistánu. Politickou podobu získalo toto hnutí již v roce 1949, kdy maulána Bhášání založil opoziční Lidovou Muslimskou ligu.⁵⁴ Ta sdružovala bengálské radikální vzdělané vrstvy a našla podporu i v západní části země. Požadavky na rovnoměrný rozvoj země, demokratizaci politického systému, agrární reformu a odstranění feudálních zvyklostí a odpor proti zavádění urdštiny se s různou intenzitou objevily i v málo rozvinutém Balúčistánu (vznikly zde Strana vlasti a Strana utištěných) a v Severozápadní pohraniční provincii a v agrárním Sindhu (Lidová fronta Sindhu). Měly však malou podporu široké vrstvy obyvatelstva a organizátorům chyběly potřebné zkušenosti, pouze v Severozápadní pohraniční provincii působící „Rudé košile“⁵⁵ existovaly už před druhou světovou válkou. Proti tomuto hnutí však pákistánská vláda zakročila velmi tvrdě a pozatýkala téměř všechny jeho představitele. Bojovní Paštúni na to odpověděli vyhlášením vlastní vlády a ozbrojeným bojem.⁵⁶

4.3.2 Zahraniční politika v padesátých letech 20. století

Celá zahraniční politika se vyvíjela pod vlivem konfliktu s Indií a neúspěšné vnitřní politiky. První vláda Alího Džinnáha sice vyhlásila, že bude provádět nezávislou zahraniční politiku a že nevstoupí do žádného

vojenského uskupení, ale pod vlivem výše uvedených faktorů (doplněných politickým vlivem britských monopolů, slabostí demokratického hnutí, panislamistickými tendencemi řady vlivných muslimských duchovních a snahou o získání zahraniční podpory pro řešení územních sporů s Indií a Afghánistánem) byl Pákistán donucen využít americkou hospodářskou i vojenskou pomoc. Dohodu o poskytnutí této pomoci, která v letech 1952 - 1953 pomohla zachránit Pákistán před hladomorem, podepsal premiér Lijákat Alí Chán v prosinci 1950. Podmínkou však bylo, že Pákistán nepřijme hospodářskou ani vojenskou pomoc od žádné jiné země ani od mezinárodních organizací bez souhlasu Spojených států.⁵⁷ To byl první krok ke vstupu Pákistánu do západních vojenských paktů.

Stále sílící postavení USA v Pákistánu ohrožovalo na počátku 50. let ekonomické zájmy Velké Británie, která se snažila posílit svůj někdejší vliv v bývalých koloniích, ohrožený aktivitou USA. Prostředkem se měl stát tzv. *Kolombský plán*, přijatý na konferenci členských zemí Britského společenství národů v roce 1951.⁵⁸ Tento cíl se Velké Británii však naplnit nepodařilo, Pákistán brzy uzavřel se Spojenými státy další hospodářské dohody, podle nichž se americká pomoc Pákistánu zvýšila natolik, že v roce 1956 představovala už téměř 70% veškeré zahraniční pomoci.⁵⁹ Tento trend však negativně ovlivňoval pomalu se zlepšující vztahy s Indií a s Afghánistánem. V té době již Pákistán definitivně opustil deklarovanou politiku nezávislosti a vstoupil do prozápadních vojenských uskupení: v roce 1954 do SEATO a o rok později do CENTO. Tento postoj zásadně odmítala jak opozice, která požadovala neutralitu, omezení vlivu Spojených států a snížení výdajů na zbrojení, tak i vlivní domácí průmyslníci poškozovaní snadným přístupem zahraničního kapitálu na pákistánský trh.

4.3.3 Schválení první ústavy

Když se v tomto klimatu začala v roce 1950 projednávat podoba první Ústavy, musela zákonitě vyvolat okamžité rozpory. Vlivem daného politického vývoje byla opuštěna idea na vytvoření islámského státu, jak ji navrhoval M. A. Džinnáh. Místo toho byl předložen návrh na zřízení sekulární, demokratické a federativní republiky (složené z pěti autonomních provincií - čtyř v Západním Pákistánu, ale jen jedné ve Východním), který byl ovšem odmítnut oběmi stranami politického spektra. Zatímco levicová opozice požadovala ústavu zaručující zemi svrchovanost, zajišťující podmínky pro nezávislý hospodářský rozvoj a zaručující všem občanům rovná práva, pravicová kritizovala především příliš světskou podobu navrhované ústavy a volala po ustanovení teokratické vlády opírající se o *šaríu* jako zdroj práva. Bengálští politici chápali oprávněně rozdělení křesel v Parlamentu mezi jednotlivé provincie jako křivdu. Východnímu Pákistánu by tak totiž připadl pouze stejný počet zástupců v Parlamentu jako zástupcům jednotlivých provincií Západního Pákistánu, přestože v něm žila nadpoloviční většina obyvatelstva. Navíc nebyl stále opuštěn návrh na zavedení urdštiny jako státního jazyka. Východopákistánští politici se proto přidali k levicové opozici.

Spory o připravovaný ústavní návrh v roce 1953 nečekaně vyústily v náboženské nepokoje, při kterých byli v Paňdžábu pronásledováni příslušníci *ahmadíje*,⁶⁰ kteří byli muslimskými duchovními označeni za kacíře. Z členství v ahmadíji byl obviněn dokonce i premiér Chádža Názimuddín (ve funkci od roku 1951, kdy byl zavražděn Lijákat Alí Chán), jehož vláda byla generálním tajemníkem Ghulámou Muhammadem rozpuštěna 17. dubna 1953 s odvoláním na neschopnost vypořádat se s vážnými politickými problémy v zemi. Novým premiérem se stal Muhammad Alí Bógra, který měl velký vliv na navázání spolupráce s USA. Především pod vlivem stále užší spolupráce se Spojenými státy utrpěla v roce 1954 Muslimská liga první volební porážku. Stalo se tak ve

volbách do provinčního shromáždění ve Východním Pákistánu. Vítězem se s drtivou převahou stala Jednotná fronta opozičních stran, vedená Lidovou ligou (ta vznikla sloučením Džinnáhovy muslimské ligy působící v Západním Pákistánu, s Lidovou muslimskou ligou z Východního Pákistánu). Nová bengálská vláda fungovala pouhé dva měsíce, než byla Ghulámou Muhammadem rozpuštěna. Následně byla rozpuštěna i centrální vláda Muhammada Alí Bógy a byl vyhlášen výjimečný stav. Rozpuštění se nevyhnulo ani Ústavodárnému shromáždění, které se stále nedokázalo dohodnout na návrhu ústavy. Novým premiérem byl v srpnu 1954 jmenován Muhammad Alí Čaudhurí a o měsíc později byly změny na nejvyšších postech v zemi dokončeny výměnou nemocného generálního tajemníka Ghulámy Muhammada Iskandarem Mírzhou. Byla také vyhlášena správní reforma, podle které byly čtyři dosavadní provincie Západního Pákistánu sloučeny v jednu s cílem omezit autonomistické snahy Balúčů, Paštúnů a Sindhánců.

Konečnou podobu ústavy se podařilo schválit přes četné připomínky opozice, které se nelíbil především náboženský charakter státu, až 29. února 1956. Prvním prezidentem se stal dosavadní generální tajemník Iskandar Mírza. Muslimská liga dále ztrácela své postavení, zejména na úkor nově vzniklé Republikánské strany vedené Chánem Sahábem. Poprvé musela k vytvoření centrální vlády sestavit koalici. Novou politickou krizi vyvolaly záplavy a následný nedostatek potravin ve Východním Pákistánu, které měly za následek pád provinční vlády.⁶¹ Ta nedokázala zvládnout hladomor a organizaci zásobování musela převzít armáda. To otřásl i pozicí centrální koaliční vlády premiéra Muhammada Alího Čaudhurího, který rezignoval na svůj post v září 1956. Novou vládu sestavila koalice Republikánské strany a Lidové ligy, jejíž předseda Husajn Šahíd Suhravardí se stal novým premiérem.

Ani vláda sestavená z předáků dosavadní opozice však nedokázala řešit stávající politické problémy i ekonomickou katastrofu hrozící zemi. Protože Suhravardí nedokázal splnit prakticky nic ze svého

volebního programu, byl již v říjnu 1957 donucen k demisi. Po neúspěšném pokusu Republikánské strany vytvořila novou vládu Muslimská liga, s Ismaílem Ibrahímem Čandrigarem jako premiérem. Tato vláda však opět fungovala pouhé dva měsíce a byla vystřídána Republikánskou stranou, v jejímž čele stál Malik Féróz Chán Nún.

5 Pákistán mezi vojenskými převraty

5.1 Režim Muhammada Ajjúba Chána

Přestože se Féróz Chán Nún snažil situaci zachránit vyjednáváním s opozicí, byly neustávající politické střety již více neúnosné. Prezident Iskandar Mírza se rozhodl řešit politickou krizi v zemi vyhlášením výjimečného stavu. Byla zrušena platnost ústavy, rozpuštěna vláda, parlament i obě provinční zákonodárna shromáždění, zakázána činnost politických stran a veškerou moc ve státě převzala armáda. Brzy se ukázalo, že hlavní postavou převratu není prezident Iskandar Mírza, ale polní maršál Muhammad Ajjúb Chán, který převzal prezidentský úřad 27. října 1958.⁶² Místo tohoto titulu ale používal spíše označení „hlavní správce výjimečného stavu“ (Chief Marshall Law Administrator). Na počátku své vlády vyhlásil, že nehodlá měnit dosavadní politický kurz Pákistánu a v zahraniční politice pokračoval v úzkých vztazích se Spojenými státy. Americkými dodávkami a přidělovým systémem pak řešil tíživou potravinovou situaci v zemi. Převzal cíle stanovené svými předchůdci na rozvojový plán 1955 - 1960.

Generál Ajjúb od svého nástupu k moci velmi zásadně odmítal západní způsob demokracie jako nevhodný pro Pákistán. Během výkonu své moci se snažil vyrovnávat tlak ze strany politiků, armády, duchovenstva a regionálních a obchodních zájmových skupin tím, že se snažil maximalizovat vlastní moc. Základní oporou mu v tom byly ozbrojené složky, ve kterých zdatně rozložil vliv - velitelem převážně paňdžábské armády jmenoval Paštúna, generála Jahjá Chána, velitelem letectva Paňdžábce a velitelem námořnictva Hindustánce. Kromě toho prostřednictvím kontroly tisku a rádia intenzívně posiloval svou image muže, jehož neustávajícím zájmem je hospodářský rozvoj země a prezentoval svou zahraniční politiku, jako cestu k získání vlivných přátel pro Pákistán, což zemi zajistí bezpečí.⁶³

5.1.1 Pokus o demokratizaci země

V roce 1959 vydala jeho vláda zákon o tzv. „základní demokracii“, čímž měla být společnost demokratizována, aniž by se uplatňoval odmítaný západní model. Základem byl Ajjúbův předpoklad, že ze značné části negramotné a politicky málo vyspělé obyvatelstvo nemůže odpovědně rozhodovat o tom, kdo má spravovat zemi. Místo toho může odpovědně rozhodovat, kdo je má zastupovat ve správě jejich oblasti a volit za něj parlament a prezidenta.⁶⁴ Systém byl nastaven na čtyři úrovně - na obecní, obvodní, okresní a krajské rady. Kdo se stal předsedou na jedné z úrovní, automaticky postoupil na člena rady vyššího stupně. Přestože tento systém nedával obyvatelům příliš velký vliv na řízení chodu země (nižší rady měly velmi omezenou působnost a vyšší se skládaly nejen z volených zástupců, ale také ze zástupců dosazovaných vládou), spatřovala v něm většina obyvatel počátek slibované demokratizace. Nově nastavený politický systém potvrdil v roce 1960 Ajjúba Chána prezidentem (a pak znovu v roce 1965, proti kandidátce opozičních stran Fátimě Džinnáhové, sestře prvního generálního guvernéra). Krátce po zvolení jmenoval Ajjúb Chán komisi, která měla vypracovat návrh nové ústavy podle islámských tradic. Ta byla po vleklé diskuzi a řadě připomínek přijata v květnu 1962, čímž v zemi skončil výjimečný stav.⁶⁵ Byla také obnovena činnost těch politických stran, které nebyly nepřátelské islámské ideologii. Bylo to kromě vládní Muslimské ligy pět menších opozičních stran: Koncilová muslimská liga (jedna z frakcí Muslimské ligy vedená bývalým premiérem Chádžou Názimuddínem), levicové strany Lidová liga (požadující autonomii Východního Pákistánu) a Národní lidová strana (prosazující sekularizaci země) a pravicové ortodoxní strany Strana islámského zřízení (obhajující teokratický charakter státu) a Islámské společenství (vedené výše zmiňovaným maulánou Maudúdíem s požadavkem vytvořit společný státu všech muslimů).⁶⁶

5.1.2 Zahraniční politika Pákistánu za Ajjúba Chána

V 60. letech si začali pákistánští politici uvědomovat nevýhody, které přinášela jednostranná závislost na USA, a začali navazovat vztahy se svými sousedy, zejména s Čínou. Ta se na podzim 1962 střetla s Indií,⁶⁷ což v Pákistánu vyvolalo dojem, že spojení s ní by představovalo větší záruku bezpečnosti proti případné indické invazi než spoléhání se na americkou vojenskou pomoc. Vztahy s USA v té době výrazně ochladly na všech úrovních. Opoziční politici kritizovali závislost na americké „obilné charitě“, šířili se spontánní protiamerické demonstrace požadující zejména vystoupení Pákistánu z CENTO a SEATO a vrcholní představitelé byli rozčarováni zdržováním dodávek přislíbené pomoci. Pákistán sice v obou uskupeních zůstal, zaujal však vyčkávací pozici a dále jednal s okolními zeměmi, což mohl využít minimálně k zrovnoprávnění svého vztahu k západním spojencům. Ve vztahu k Indické unii ovšem nedošlo k žádnému zlepšení, naopak. Ke stále vyhrocené situaci v Kašmíru se přidal v roce 1965 konflikt o území špatně přístupných a neúrodných Kaččských bažin na pomezí Gudžarátu a Sindhu, na které si kladl Pákistán nárok. Po krátkých bojích obě strany souhlasily, že se podrobí rozhodnutí mezinárodního soudu v Ženevě. Ten v roce 1967 přiznal 90% sporného území Indii a pouze 10% Pákistánu. Vyostření vzájemných vztahů vedlo k druhé válce o Džammú a Kašmír. Minimálně od počátku roku 1965 totiž pronikaly na indické území diverzní skupiny, na což v srpnu indická armáda odpověděla úderem na pákistánská území. Do války bylo velmi rychle nasazeno tankové a dělostřelecké vojsko, letectvo i námořnictvo obou zemí. Několikatýdenní boje se podařilo zastavit Radě bezpečnosti 22. září, ale přestřelky pokračovaly až do konce roku. Zprostředkování jednání se ujal Sovětský svaz, jehož předseda rady ministrů Alexej Kosygin pozval představitele obou zemí k jednání v uzbeckém Taškentu. Součástí devítibodové smlouvy podepsané 25. února, bylo mimo jiné stažení se do pozic před srpnem 1965, zřeknutí se násilí ve vzájemných vztazích a slib

nevměšování se do vnitřních záležitostí druhé země. Obě země se také zavázaly k dalším jednáním na nejvyšší úrovni. Vedením těchto rozhovorů byl ale za Pákistán pověřen ministr zahraničí Zulfikár Alí Bhutto, který byl známý pro prosazování spolupráce s Čínou a jako zapřísáhlý nepřítel Indie.⁶⁸

5.1.3 Zhroucení státního systému na konci Ajjúbovy vlády

Ajjúbova vláda znamenala bezesporu pro Pákistán přínos v celé řadě aspektů. V kritickém okamžiku dokázal zajistit ekonomickou stabilitu, dokázal dokonce snížit závislost na hospodářské pomoci (soustředil se především na zlepšení zemědělské produkce, zavádění moderních metod a nových kulturních odrůd, budování vodních nádrží a zavlažovacích systémů a v produkci některých druhů plodin dosáhl soběstačnosti), navázal vztahy se zeměmi „východního bloku“, kromě Číny a SSSR také s Afghánistánem a některými evropskými zeměmi (mimo jiné také s Československem), čímž zmírnil závislost na USA. Obratně využíval soupeření obou supervelmocí o vliv v regionu a jejich obav ze spolupráce Pákistánu s Čínou.⁶⁹ Přesto po deseti letech jeho vlády nebyvale zesílila činnost opozice, která mu vyčítala především nedemokratickou formu vlády, nazývanou někdy jako „konstituční autokracie,“ a nevyřešené národnostní otázky (spojené s násilnou integrací Západního Pákistánu do jedné provincie). V Západním Pákistánu se kritika opozice soustředila na nárůst korupce, pašování a kartelizace průmyslu, zatímco Východním Pákistánem zmítaly spíše nacionalistické bouře volající po plné autonomii na federálním principu. Kritice ovšem neunikl ani hospodářský růst, který byl vykoupen enormním zadlužováním země. K růstu státního dluhu také výraznou měrou přispěl velkorysý projekt na vybudování nového hlavního města Islámábádu, ve kterém se mělo podle návrhů architektů usídlit do dvou generací až 2 500 000 obyvatel.⁷⁰ Z počátku se Ajjúb rozhodl neřešit stále se zhoršující situaci silou, ale pokoušel se s předáky opozice,

Zulfikárem Alí Bhuttem (Národní lidová strana) a Asgharem Chánem (Strana spravedlnosti, později sloučená s Demokratickou frontou Pákistánu) vyjednávat. Brzy se však situace stala neudržitelnou a ani vláda, ani opozice nedokázaly zastavit vlnu stávek a násilných demonstrací. Obzvláště kritickou se stala situace ve Východním Pákistánu, kde se prakticky zhroutil celý veřejný systém. Demoralizovaná policie nedokázala zasáhnout proti násilnostem a rozpoutané kriminalitě. Hněv demonstrantů se často obracel proti tzv. základním demokratům, policii i armádě.

5.2 Režim generála A. M. Jahjá Chána

Po jedenácti letech se opět opakovala situace, při které musela do veřejného života znova zasáhnout armáda. Prezident Ajjúb Chán složil demisi do rukou nejvyšších velitelům a veškerou výkonnou moc v zemi přejal generál Aga Muhammad Jahjá Chán. Ten vyhlásil stanné právo a sestavil vojenskou radu země, čímž zklamal naděje těch, kteří se domnívali, že vytvoří vládu složenou převážně z civilistů.⁷¹ Rovněž vyhlásil, ve snaze uklidnit poměry v zemi vyhlásil, že ústava zůstává s omezeními v platnosti. K 1. lednu 1970 povolil obnovení činnosti politických stran (s výjimkou komunistické) a provedl správní reformu, jež obnovila čtyři provincie v Západním Pákistánu. Katastrofou pro už tak dosti chatrnou jednotu země se staly volby vyhlášené na základě všeobecného hlasovacího práva v prosinci 1970. Téměř všechny hlasy ve Východním Pákistánu totiž dostala Lidová liga vedená Šejchem Mudžíburem Rahmánem⁷² (s hlavními požadavky úplné autonomie pro Východní Pákistán, znárodnit některá klíčová odvětví průmyslu, obchodu, bankovníctví a pojišťovnictví a vystoupit z vojenských paktů). To bylo ovšem v rozporu s politikou Zulfikára Alího Bhutta, který vedl ve volbách nejúspěšnější západopákistánskou stranu - Pákistánskou lidovou stranu a prosazoval silnou ústřední vládu. Pokud by se ujali moci řádně zvolení zástupci lidu (tj. Lidová liga), znamenalo by to vymanění Bengálců z vlivu

západopákistánských elit a naopak jejich rozhodující vliv na chod země.⁷³ Ve snaze tomu zabránit začal Jahjá Chán přesouvat do Bengálska armádní jednotky vyzbrojené americkou a čínskou technikou.

5.2.1 Nepokoje ve Východním Pákistánu a rozpad země

Navzdory vojenskému nátlaku propukla ve východním Bengálsku protestní generální stávka, která brzy přerostla v hnutí občanské neposlušnosti. Během následujícího pokusu potlačit toto hnutí pákistánskou armádou a nepravidelnými jednotkami západopákistánských „dobrovolníků“ bylo zabito odhadem několik set tisíc lidí, třetina Bengálců přišla o přístřeší a osmina jich uprchla do Indie. Indie se snažila zvládnout kritický příliv uprchlíků a vybavovala povstaleckou armádu (*Mukti báhiní*) zbraněmi.⁷⁴ To vyvolalo odpor u pákistánských armádních velitelů, kteří špatně odhadli situaci a 3. prosince 1971 zaútočili na indická území, včetně hraničních oblastí Paňdžábu a Kašmíru. Během dvou týdnů však utrpěla pákistánská armáda drtivou porážku a na obranu Pákistánu musely vystoupit Spojené státy, které do oblasti přesunuly svojí flotilu letadlových lodí. Bangladéšská krize tak dosáhla další úroveň, původně vnitropákistánský problém marginalizace Bengálska ze strany západní části země přerostl nejdříve v konflikt celého jihoasijského subsystému a nakonec v projev globálního soupeření supervelmocí. Za americkou účastí je třeba hledat hlubší důvody než „pouhou“ pomoc tradičnímu spojenci. Vztahy USA s Pákistánem byly totiž, po krátkém ochlazení v roce 1965, opět vřelejší, když Pákistán začal vystupovat jako prostředník v dialogu s Čínou. Zapojení do tohoto konfliktu tak mohlo být u všech zúčastněných chápáno jako zkouška americké spolehlivosti coby spojence.⁷⁵

6 Politické proměny rozděleného Pákistánu

6.1 Civilní reformy Zulfikára Alího Bhutta

Kapitulaci pákistánské armády 15. prosince 1971 a následný rozpad státu přijalo obyvatelstvo teď již bývalého Západního Pákistánu s rozhořčením. Nespokojenost s diktátorským režimem přerostla v manifestace, ve kterých lid požadoval odstoupení prezidenta Jahjá Chána. Ten prozíravě na svou pozici rezignoval a předal moc vítězi předchozích voleb Zulfikárovi Alí Bhuttovi. Ten jako první civilista v čele státu po třinácti letech zbavil nejvyšší důstojníky jejich hodností a prohlásil je za zrádce, čímž se snažil usmířit uraženou národní hrdost, a zahájil tažení proti korupci. Ještě na konci roku 1971 vydal rozkaz převést dvacet základních průmyslových odvětví pod kontrolu státu a nechal zabavit pasy členům nejbohatších pákistánských rodin, které vlastnily většinu průmyslových závodů a bank v zemi.⁷⁶ Tím se rovněž vypořádal s hlavní oporou svých politických oponentů.⁷⁷ On sám totiž pocházel ze sindhské feudální rodiny napojené na velkostatkáře a o tyto kruhy také nejvíce opíral svoji moc.⁷⁸ Reforma však nebyla příliš radikální, protože neznárodňovala žádný majetek, pouze do továren dosazovala státní správce. Když se projevilo, že reforma nepřináší prakticky žádná zlepšení, propukla další řada stávek a demonstrací.⁷⁹ Bhutto na ně reagoval vyhlášením souboru reforem označovaných jako nová dělnická politika. Opozice však tyto změny kritizovala jako pouze populistický a nedostatečný krok, který hlavní problémy dělníků stejně neřešil. Dalším zásadním krokem byla vyhlášená reforma zemědělství, která měla být prvním krokem k zásadním hospodářským a sociálním změnám na venkově. Také pozemková reforma však nebyla příliš důsledná. Snižovala sice limit pozemkové držby z dosavadních 200 hektarů na 60 hektarů zavlažované a ze 400 hektarů na 120 hektarů nezavlažované půdy, ale velkostatkáři mohli převádět podíly půdy na své příbuzné. Ke zlepšení situace na venkově měla přispět podpora

zájmových organizací rolníků a zahájení alfabetizační kampaně pro dospělé prováděné v rámci reformy školství. Ta dále zahrnovala poskytování bezplatného základního školního vzdělání a zestátnění soukromých škol a kolejí. Také se začala budovat síť vládou zřizovaných zdravotnických zařízení a lékáren. Neméně důležitým krokem v sociální politice bylo zrušení tzv. „sardárského systému“ v provincii Balúčistán v roce 1976.⁸⁰

Ke zrušení výjimečného stavu došlo teprve v roce 1973, do té doby zastával Bhutto kromě civilního úřadu prezidenta také vojenskou funkci hlavního vojenského správce země. Nové zákonodárné shromáždění vypracovalo třetí ústavu, která uzákonila demokratické reformy a uplatnila principy federalizace země.⁸¹ Následně převzal Zulfikár Alí Bhutto funkci premiéra a na prezidentský úřad místo něho nastoupil Fazle Iláhí Čaudhurí.⁸² Ve vnitřní politice tak Bhutto balancoval mezi levicovým radikalizmem a reálnými možnostmi pákistánské politiky, ve které je zásadní opora o lokální vlivné skupiny. Vliv těchto skupin se obvykle odvíjí od spojení s feudálními rodinami (jak tomu bylo také v Bhuttově případě) nebo paňdžábských průmyslníků a bankéřů a téměř vždy od osobního bohatství. Posílení vlastní kontroly nad systémem dosáhl potlačením vnitřního stranického aparátu v Pákistánské lidové straně, ve které byla moc přenášena pouze z jejího předsedy na nižší stranické vrstvy, ale ne naopak.⁸³ V otázkách zahraniční politiky se výrazně projevil jeho odpor k vyjednávání s Indií. Odmítl uznat nezávislost Bangladéše a na protest proti jejímu uznání Britským společenstvím národů z něj vystoupil. Vedl Pákistán k co nejtěsnější spolupráci s Čínskou lidovou republikou a omezil tak jednostrannou závislost na Spojených státech. V roce 1972 také Pákistán vystoupil ze SEATO a po islámské revoluci v Íránu i z CENTO.

6.2 Vojenský režim generála Haka

Pákistánská lidová strana vedená Zulfikárem Alím Bhuttem v březnu 1977 přesvědčivě obhájila své postavení ve všeobecných volbách, ale pravicová opozice je označila za zmanipulované a zahájila masivní protivládní kampaň, která vyústila v další vážnou politickou krizi.⁸⁴ Za těchto podmínek vyhlásil 5. července 1977 náčelník generální štábu generál Muhammad Zijál Hak v zemi výjimečný stav a premiéra Bhutta postavil před soudní tribunál. Podle tradičního zvyku pákistánských armádních převratů pozastavil platnost ústavy, rozpustil zákonodárné shromáždění a zakázal činnost politických stran (i když samotné členství v již existujících stranách zakázáno nebylo a strany byly rozpuštěny až během pozdějších politických restrikcí). Místo vlády vytvořil čtyřčlennou vojenskou radu. Vládu, podřízenou této radě, vytvořil až o rok později z představitelů Pákistánské národní aliance (uskupení pravicových politických stran, které prohrálo volby v roce 1977). Státní správu podrobil čistce, při které byli členové Pákistánské lidové strany nahrazeni členy radikálních pravicových stran. Když v září 1978 skončilo volební období prezidenta Fazle Eláhí Čaudhurího, převzal generál Hak i tento úřad.⁸⁵ V sociální oblasti znamenal převrat návrat minimálně do situace před rokem 1971, protože generál Hak zrušil většinu sociálních i politických reforem vyhlášených Bhuttovou vládou a perzekvoval příslušníky Bhuttovy Pákistánské lidové strany. Vrcholem tohoto pronásledování byl vykonstruovaný politický proces, ve kterém byl Zulfikár Alí Bhutto obviněn ze spoluúčasti na vraždě svého politického protivníka a přes domácí i zahraniční protesty oběšen.⁸⁶ Pronásledování nebyli ušetřeni ani příslušníci jeho rodiny - vdova Nusret a dcera Benazír byly drženy v domácím vězení.⁸⁷ Politická nesvoboda bylo doprovázena hospodářským úpadkem, růstem nezaměstnanosti a cen a prakticky neomezenou korupcí.

6.2.1 Islamizační kampaň

Krizi legitimacy, kterou režim od počátku trpěl, se pokusil generál Hak překonat zahájením rozsáhlé islamizační kampaně. Přestože již ústavy z let 1956 a 1962 obsahovaly islámské hodnoty a ústava z roku 1973 jednoznačně označila Pákistán za islámský stát, řídil se veřejný život dál zákoníkem, který byl v podstatě dědictvím britské kolonizace. Pouze některé občanské záležitosti byly právně ošetřeny podle *šarií*. Nový režim se však pokusil o restauraci původní ideologie Muhammada Iqbála a upravené ideologie dvou národů Muhammada Alího Džinnáha. Kládl rovnítko mezi islám a Pákistán. Muslimskou víru pozvedal na nejvyšší hodnotu, která je nad příslušností k jednotlivým etnickým skupinám. Tento přístup nebyl samozřejmě ničím novým. Novinkou byl rozsah, v jakém byla islamizace uplatňována. Ve snaze potlačit pákistánskou kulturu byla zaváděna arabština jak ve výuce, tak ve veřejném životě (například v televizním vysílání). Při soudech vyšších instancí vznikaly šariátské stolice,⁸⁸ které měly dbát na to, aby žádný zákon neodporoval ustanovením islámu.⁸⁹ Byla vyhlášena přísná prohibice a v roce 1979 byly zavedeny dokonce islámské zákony v oblasti hospodářského a trestního práva. Součástí zákoníků se tak stala náboženská daň (*zakát*), zákaz lichvy, ale také fyzické tresty utnutí ruky za krádež, bičování, kamenování cizoložníků a krevní msta. Ty byly v šedesátých letech dvacátého století prakticky již všude opuštěny a vykonávaly se pouze příležitostně v Saudské Arábii, Jemenu a Afghánistánu.⁹⁰ Pro svědectví začala být uplatňována - islámu často vytýkaná zásada - že svědectví jednoho muže má stejnou váhu jako svědectví dvou žen.⁹¹ Tyto tresty, které jsou i ortodoxními muslimskými duchovními a právními znalci chápány jako krajní možnost, byly sice vydávány zpočátku za odstrašující případy, ale praxe ukázala, že byly skutečně prováděny. Zásadními změnami prošel celý vzdělávací systém, protože veškerá vyučovaná látka musela být v souladu s islámem. Došlo k výraznému omezení výuky angličtiny, především na úkor arabštiny, ale

na vysokých školách také urdštiny, pro kterou musela být dotvořena odborná terminologie v celé řadě oborů.

Generál Hak sice opakovaně slíbil uspořádat volby, ale pokaždé je zrušil, respektive odložil. V březnu 1978 došlo k rozsáhlému zatýkání novinářů a některé noviny musely přestat vycházet. Opozičním politikům, především z oficiálně nefungující Pákistánské lidové strany, bylo zřejmé, že volby jsou odkládány, protože se režim obává stále vysokého počtu stoupenců opozičních sil. V únoru 1981 vzniklo Hnutí za obnovu demokracie.⁹² V březnu však byla zavedena prozatímní ústava, která legitimizovala dosavadní reformy, a v lednu 1982 bylo ustanoveno tzv. Federální poradní shromáždění (*madžlise šúra*). To mělo umožnit účast veřejnosti na vládě s tím, že volené parlamentní instituce západní demokracie nejsou pro specifické prostředí islámu v Pákistánu vhodné. Generál Hak tak připravil cestu pro svůj plán zavedení islámské demokracie, která měla spočívat na principech ústavy z roku 1973, ale řadou dodatků jí měl být dán výrazně islámský charakter. Tento postoj pak byl zlegitimizován v prosinci 1984 při referendu, ve kterém měli voliči rozhodnout, zda schvalují vládní islamizační kampaň. Při nadpoloviční účasti oprávněných voličů vyznělo kladně. Otázka však byla formulována tak, že případná záporná odpověď by znamenala, že respondent je nepřítelem islámu a státu.⁹³

6.2.2 Politická krize a etnické nepokoje

Neustálé odkládání voleb⁹⁴ a radikální islamizace přivedly v roce 1983 Pákistán k vnitropolitické krizi. Ve společnosti, nespokojené s vojenským režimem, propukaly stávkové akce a demonstrace, které byly tvrdě potlačovány - střelbou do demonstrantů, zatýkáním a exemplárním bičováním organizátorů demonstrací. Takto tvrdý tlak však vyvolal jen další vlnu nepokojů. 14. srpna 1983⁹⁵ vyhlásilo Hnutí za obnovu demokracie celostátní kampaň občanské neposlušnosti. K protestům se přidali právníci, studenti, novináři, učitelé, úředníci, lékaři i někteří vojáci

a policisté. Největší sílu mělo hnutí odporu v provincii Sindh.⁹⁶ Důvody, proč zrovna v zde propukl největší odpor, je třeba hledat hlouběji než v pouhém faktu, že zde měla největší vliv Bhuttova Pákistánská lidová strana. Sindhané totiž vnímali islamizační kampaň jako novou formu „paňdžabizace“. Hlavní podíl ve státní správě patřil totiž právě podnikavým Paňdžábcům a méně rozvinuté provincie se musely po celou dobu existence samostatného Pákistánu potýkat s tlakem této nejrozvinutější části země. V tomto kontextu pak příslušníci minoritních etnik chápali prosazování ideologie, kterou přijala centrální vláda, jako ohrožení těch mála úspěchů, kterých se jim podařilo dosáhnout. V osmdesátých letech zde také probíhal vnitrosindhský rozkol mezi původním agrárním obyvatelstvem a městským obyvatelstvem složeným z velké části z muhádžirů. Když bylo centrální vládě jasné, že provinční orgány nejsou schopné si se situací v Sindhu poradit, nasadila proti povstání místních rolníků vojenské divize, které efektivně využily taktiku protiguerrillové války. Odstředivé etnické tendence zpočátku mířené proti centrální vládě ovšem stále častěji přerůstaly ve spory mezi stejně utlačovanými etniky. Staly se tak zásadním oslabením společného úsilí demokratické opozice proti vládě vojenské junty.

6.2.3 Obnovení ústavy a nestranné volby

Další pokus o vyrovnání se se slabou legitimitou vojenské vlády přišel 2. března 1985, kdy byl vyhlášen dekret o obnovení ústavy z roku 1973. Nový dokument však neměl s původním příliš společného. Třicet nejpodstatnějších článků bylo zrušeno úplně, 27 nahrazeno jinými a ostatní byly doplněny, upraveny nebo pozměněny.⁹⁷ Prezident především získal právo jmenovat premiéra, guvernéry provincií a soudce nejvyšších soudů. Nejzásadnější však bylo prezidentské právo na rozpuštění zákonodárného shromáždění,⁹⁸ kterým se celý systém měnil z parlamentního na prezidentský. Na podzim byly vyhlášeny volby do Národního shromáždění i shromáždění jednotlivých provincií, ovšem na

mimostranickém základě. I přes výzvy k bojkotu ze strany Hnutí za obnovu demokracie se jich účastnilo relativně velké množství voličů. Ve volbách kandidovala celá řada nestranických elementů, které zkusily své štěstí v mimostranických volbách. Jednalo se především o příslušníky nové kategorie osob zbohatlých z kontaktů s bohatými islámskými státy Perského zálivu, členy islámských organizací, příslušníky feudálních rodin, kteří si nemohli dovolit ztratit lokální vliv a také některé příslušníky opozičních stran.⁹⁹ Výsledek voleb zásadně ovlivnila oblíbená politická exkluze, protože volit mohli pouze gramotní voliči. Tím byly z voleb vyloučeny čtyři pětiny obyvatelstva. Z této perspektivy pak není tolik překvapující relativně vysoká účast oprávněných voličů, která dosáhla 52%. Koncem roku 1985 tak vznikla po osmi letech nová civilní vláda, v jejímž čele stanul Muhammad Chán Džunédžo a byl zrušen výjimečný stav. Přes tyto kroky si však vojenská junta dále udržela pevnou moc a civilní vláda nemohla svobodně vládnout. Bála se podniknout razantnější opatření a nebyla dokonce ani o řadě věcí informována. Docházelo k celé řadě střetů mezi civilní vládou a důstojníky. Prezident stále prosazoval armádní zájmy, vyhlásil dokonce zvláštní daně na obranu země, ochraňoval zájmy korporací, do jejichž správních rad dosazoval vysoké důstojníky stejně jako do úřadů státní administrativy. Tyto střety vyvrcholily v květnu 1988, kdy prezident Hak, na základě 8. dodatku k ústavě, rozpustil vládu a následně se jmenoval do čela nové.¹⁰⁰

6.2.4 Zahraniční politikav období Afghánského konfliktu

Zahraniční politika vojenského režimu byla dána vnitropolitickým a hospodářským vývojem a destabilizací celého regionu po začátku sovětské invaze do Afghánistánu v roce 1979. Přestože nástup generála Haka k moci znamenal navrácení zestátněných podniků a ochranu podnikatelů, hospodářství země nadále stagnovalo. Jak již bylo zmíněno, obyvatelstvo se bouřilo proti rostoucí nezaměstnanosti, zvyšování cen a kartelizaci spojené s korupcí. Možnost vylepšit hospodářskou situaci

v zemi zahraniční pomocí se naskytla v roce 1978, když došlo v Afghánistánu k prosovětskému převratu.¹⁰¹ Po rozpoutání partyzánské války proti Rudé armádě, která přišla do Afghánistánu chránit sovětské zájmy, podporovala vláda generála Haka příliv milionů afghánských uprchlíků, budovala pro ně podél hranice tábory a výcviková střediska. Vycvičení a vyzbrojení *mudžáhidíni* byli vysíláni zpět do Afghánistánu k partyzánským akcím proti sovětským a afghánským vládním jednotkám. Vše bylo organizováno z dodávek vojenského materiálu a finanční pomoci z USA, a některých západoevropských zemí a vojenských instruktorů z Číny. Mnoho podnikavců využilo situace a zbohatlo na pašování a obchodu se zbraněmi a narkotiky, postupně však byli z tohoto výnosného byznysu vytlačováni uprchlíky z Afghánistánu, převážně Paštúny. Rozšíření této černé ekonomiky mělo přirozeně velký vliv na nárůst ozbrojené kriminality. V tradičně problematickém Karáčí, s extrémně vysokým populačním přírůstkem, rozděleném konfliktem mezi sindhskými starousedlíky a muhádžiry, propukly v roce 1985 ozbrojené konflikty mezi skupinami obyvatel vybavených zbraněmi určenými pro afghánské mudžáhidíny. Podle některých odhadů se jich ztratila až polovina.¹⁰² Snaha oslabit nacionální cítění nebyla samozřejmě namířena pouze proti Sindhu, ale také proti Balúčistánu a převážně Paštúny obývané Severozápadní pohraniční provincii. Poučen z chybného pokusu z padesátých let o sloučení celé země (tehdy samozřejmě ještě Západního Pákistánu) v jednu provincii navrhl prezident Hak naopak rozdrobit zemi na 53 malých provincií.¹⁰³ Tento plán však nebyl realizován. Dalším posílením pozice Pákistánu ve vztahu ke Spojeným státům byla islámská revoluce a pád šáhova režimu v Íránu roku 1979. Po ztrátě tohoto spojence představoval Pákistán pro Spojené státy hlavní základnu proti postupu sovětského vlivu v regionu. Radikální islamizace režim využil také k zahájení užších vztahů s bohatými arabskými státy Perského zálivu. Získávání politické a především finanční pomoci z těchto zemí pak zpětně ovlivnilo sociální situaci v zemi. Vláda totiž

uklidňovala nespokojenost obyvatelstva tvrzením, že prosté dodržování islámských principů zajistí blahobyt nemajetným, což bylo podpořeno právě pomocí z bohatých islámských zemí. Takto se sice vládě dařilo zmírňovat sociální napětí, ale také se dostávala pod vliv wahhábovského hnutí. Islamizace tak dostávala podobu jakési *neo-salafíje*,¹⁰⁴ přestože to odmítala celá řada předních pákistánských duchovních, zejména vlivných představených mystických společenství, proti kterým je salafíja nejvíce zaměřená.

Zahraniční podporu začal režim generála Haka ztrácet až v roce 1988, kdy odmítl tzv. ženevské dohody o politickém urovnání situace kolem Afghánistánu.¹⁰⁵ Podepsání těchto dohod bylo také jedním z hlavních důvodů odvolání civilní vlády premiéra Džunédža. Tyto dohody, které za přispění Rady bezpečnosti OSN podepsali zástupci vlád Afghánistánu, Pákistánu, SSSR a USA, zavazovaly zúčastněné strany k mírovému řešení krize a k umožnění repatriace uprchlíků. Generál Hak však dal jasně najevo, že veškeré dohody odmítá uznat a dál podporoval protisovětskou afghánskou opozici. Když sovětská armáda začala plnit své závazky a stahovala se z oblastí, kde mělo vzniknout demilitarizované pásmo, byly tyto příhraniční oblasti cílem intenzívní aktivity mudžáhidů i pákistánské armády.¹⁰⁶ To ovšem vyvolalo odpor u americké vlády, která při uzavírání dohod vystupovala jako garant spolu s vládou SSSR. Pod hrozbou zastavení dodávek americké pomoci byl generál Hak nucen přislíbit konání demokratických voleb do Národního shromáždění i shromáždění v jednotlivých provinciích a zrušil požadavek povinné registrace politických stran. Těchto voleb se však generál Hak již nedožil. 17. srpna zahynul při leteckém neštěstí spolu s velkou částí vojenské elity a velvyslancem Spojených států v Pákistánu.¹⁰⁷ Tato nehoda nebyla nikdy řádně vysvětlena a stala se zdrojem celé řady konspiračních teorií. Po této události byl v zemi vyhlášen opět výjimečný stav a role hlavy státu se v souladu s ústavou ujal předseda senátu Ghulám Ishák Chán,¹⁰⁸ který potvrdil závazky přijaté Pákistánem

podepsáním Ženevských dohod o Afghánistánu a 16. listopadu 1988 uspořádal parlamentní volby.

7 Střídání vlád Pákistánské lidové strany a Pákistánské muslimské ligy

První demokratické volby po jedenácti letech vlády vojenské junty plně ukázaly neúspěch islamizační kampaně předchozího režimu. Strany spojené s islamizací, především Islámské společenství (*Džamáate islámí*), ale také vlivný duchovní vůdce Sindhu Pír pagáro,¹⁰⁹ ve volbách naprosto propadly. Největší volební úspěch zaznamenala Pákistánská lidová strana vedená dcerou popraveného Z. A. Bhutta Bénazír.¹¹⁰ Její pozice však nebyla příliš silná, výsledky voleb jí zajistily pouze 93 z 207 volených křesel v Národním shromáždění,¹¹¹ v senátu byla v menšině a neměla dostatečný vliv na administrativu v nejdůležitější provincii Paňdžáb. Ani prezident Ghulám Ishák Chán, úzce spojený s armádou, jí nebyl příliš nakloněn. Ishák Chán byl v prosinci 1988 potvrzen v úřadu prezidenta společnou volbou poslanců Národního shromáždění i všech čtyř provinčních shromáždění. Druhá nejsilnější strana, Islámská demokratická jednota (*Islámí džamhúrí ittihád*) vedená Nawázem Šarífem, sdružovala členy tradičních vlivných stran, zejména různých frakcí Muslimské ligy, islámské fundamentalisty a představitele armády, za jejíhož přičinění (prostřednictvím tajné služby ISI - *Inter-Service Intelligence*) také krátce před volbami vznikla.¹¹² Armáda se totiž od konce osmdesátých let začala stahovat z oficiálních politických pozic a počala upřednostňovat kontrolu prostřednictvím nejrůznějších zákulisních praktik, lobbistických skupin a hospodářského nepotismu. Vláda sestavená ženou představovala také velký problém pro radikální muslimské duchovní, kteří proti ní vystoupili *fatvou*,¹¹³ podle níž nemají být záležitosti muslimské obce svěřovány do rukou ženy. Většinu těchto sil, které proti ní vystupovaly dokázala nová premiérka překonat nesmírnou oblíbeností, které se těšila u většiny obyvatelstva již od svého návratu z exilu. Navázala na pečlivě budovaný obraz svého otce Zulfikára Alího Bhutta jako muže, který jako první dal politický hlas všem

obyčejným Pákistáncům. Nezanedbatelnou úlohu v růstu její popularity hrál i sňatek s bohatým velkostatkářem Ásafem Alím Zardárim. Obnovila tím vazby s vlivnými velkostatkářskými kruhy a v myslích prostých obyvatel naplnila svojí tradiční úlohu ženy a matky.¹¹⁴

7.1 První administrativa Bénazír Bhuttové

Bénazír Bhuttová zdělila Pákistánskou lidovou stranu s již pevně stanovenou organizační strukturou po svém otci, ale zásadně změnila její politickou orientaci. Opustila levicový radikalismus ve prospěch sociální demokracie prosazované v duchu volebního hesla „demokracie bez diktatury“, upřednostňovala privatizaci hospodářství před znárodňováním a opustila rétoriku obviňující USA z prosazování imperialistických zájmů. Také se zbavila vlivných „strýčků“ ve straně - starších členů, kteří využívali členství ve straně k prosazování různých lokálních zájmů, například Ghulámy Mustafy Džatóho, který později přešel do opozice proti Pákistánské lidové straně.¹¹⁵ Rozsáhlou amnestií osvobodila desetitisíce politických vězňů předchozího režimu, zrušila zákaz odborových organizací a vyhlásila svobodu tisku. V zahraniční politice se pokusila rozvíjet vzájemně výhodné vztahy s velmocemi, islámskými zeměmi i se sousedy Pákistánu a především začala urovnávat napjaté vztahy s Indií.¹¹⁶ Její administrativa však nebyla příliš úspěšná, nedokázala účinně řídit hospodářství ani boj s korupcí a nezvládala rovněž svůj kabinet, jehož členové si často prosazovali vlastní zájmy, aniž by se o tom premiérka dozvěděla. Další vítanou příčinou kritiky její vlády byla neschopnost zvládnout násilnosti v Karáčí, které přetrvávaly ještě z dob generála Haka. Když se ještě pokusila soutěžit s prezidentskou pravomocí vybírat nové soudce a nejvyšší důstojníky, byla prezidentem 6. srpna 1990, po 20 měsících vládnutí, z úřadu odvolána. Oficiálním důvodem se stala neschopnost řídit stát, handlování s politickým vlivem, prosazování osobních zájmů a korupce. Legitimitu tomuto kroku dodal Nejvyšší soud v Láhauru, který rozhodl, že odvolání

bylo v rámci ústavy.¹¹⁷ Do voleb, konaných již v říjnu 1990, byl na post premiéra jmenován bývalý člen Pákistánské lidové strany Ghulám Mustafa Džatóí.¹¹⁸

7.2 První administrativa Nawáze Šarífa

Z voleb vyšel vítězně předseda Islámské demokratické jednoty, bohatý kašmírský průmyslník a dosavadní předseda paňdžábské provinční vlády Nawáz Šaríf. K sestavení vlády sice potřeboval vytvořit koalici s menšími islámskými stranami, ale odmítl islámský radikalismus. Přestože představitelé Pákistánské lidové strany odmítli výsledky voleb jako zmanipulované, měl Nawáz Šaríf (v porovnání se situací Bénazír Bhuttové v roce 1988) na začátku své vlády celou řadu výhod. Se svými spojenci ovládl Národní shromáždění, Senát i všechny čtyři provinční vlády, především ale měl přízeň prezidenta a armády.¹¹⁹ Alespoň na začátku svého funkčního období. Za své vlády odstranil vládní regulaci ekonomiky, zákonem o islámském právu z roku 1991 potvrdil Pákistán jako islámský stát, pokusil se liberalizovat tržní hospodářství a odstranit korupci zejména odstraněním složitého systému vládních povolení. Podobně jako premiérka Bhuttová se obklopil výraznými osobnostmi, o které opíral svou autoritu (pocházely však především z okruhu paňdžábských průmyslníků a muhádžirů na rozdíl od předchozích aristokratů a velkostatkářů). Na počátku devadesátých let také došlo k rozpadu aliance Pákistánské Muslimské ligy a ostatních náboženských stran seskupených v Islámské demokratické jednotě. Strana se pak zaměřila na budování členské základny především mezi paňdžábskou městskou střední třídou a minimálně v tomto ohledu byla modernější než Pákistánská lidová strana.¹²⁰

V roce 1993 zesílily spory premiéra Nawáze Šarífa s prezidentem Ishákem Chánem - jako tradičně o jmenování vysokých důstojníků, konkrétně o jmenování generál-plukovníka Abdula Wahída Kakara velitelem důstojnického sboru. 18. dubna 1993 tak prezident rozpustil

centrální vládu a odvolal premiéra z důvodu „neschopnosti vést administrativu, nepotismu a korupce“. Tentokrát však situace nabrala jiný obrat, když Nejvyšší soud v květnu uznal stížnost na neústavnost prezidentova kroku a nařídil znovuuvedení premiéra Šarífa do funkce.¹²¹ Za této situace se premiér pokusil najít potřebnou dvoutřetinovou podporu pro zrušení tzv. 8. dodatku ústavy z roku 1985. Bénazír Bhuttová však odmítla poskytnout vládě možnost zasahovat do ústavy, čímž umožnila další střet mezi premiérem a prezidentem (a také své další odvolání z premiérského postu o tři roky později).

Záminkou dalšího střetu bylo soupeření o moc nad paňdžábským provinčním shromážděním. Když chtěl prezident vyvolat jeho rozpuštění a nové volby, prosadila Šarífova vláda rezoluci o přímé nadvládě centrální vlády nad touto provincií. Opozice označila Nawáze Šarífa za „fašistu a hrobaře autonomie provincií“, žádala jeho odstoupení a hrozila přípravou pouličních protestních akcí.¹²² Ve vyhrocené situaci opět zasáhla armáda, i když pod vlivem změněné americké zahraniční politiky, která začala ostře vystupovat proti vojenským převratům, odmítla převzít přímou moc, aby tak neohrozila dodávky americké vojenské pomoci. Na nátlak generála Wahída premiér 18. července 1993 rozpustil parlament a odstoupil. Prezident od něj demisi přijal, jmenoval nového dočasného premiéra (v souladu s ústavu předsedu senátu Vasíma Sadždžáda) a sám odstoupil.

7.2.1 Úspěchy přechodné vlády

Dočasným premiérem se stal bývalý viceprezident Světové banky Moín Kurajší, který připravil předčasné volby na 6. říjen 1993.¹²³ Tyto volby nebyly výrazněji napadeny ani jednou ze zúčastněných stran a obecně jsou vnímány jako jedny z nejspravedlivějších v celé historii Pákistánu. Paradoxně tak byla, alespoň v tomto případě, demokracie posílena politickou krizí. Kromě toho za své krátké vlády zavedl několik důležitých ekonomických opatření, především zdanil zisky ze

zemědělské produkce. Paradoxně totiž do té doby nepodléhaly žádnému zdanění, přestože velkostatkáři patřili mezi poměrně omezenou skupinu pákistánského obyvatelstva, která si mohla dovolit daně platit, ale díky svému značnému politickému vlivu se tomu mohla vyhnout.¹²⁴

7.3 Druhá administrativa Bénazír Bhuttové

Přestože se v předčasných volbách v podstatě utkali jen Bénazír Bhuttová s Nawázem Šarífem, nejednalo se už o rozhodování, zda se prosadí levicová světská politika nebo pravicová náboženská. Obě strany totiž byly nuceny poměrně zásadně upravit svůj program. Šarífova Pákistánská muslimská liga se rozešla s radikálními náboženskými stranami a v politickém spektru se přesouvala stále více ke středu až mírné levici, zatímco Bénazír Bhuttová nenápadně dávala Pákistánské lidové straně charakter téměř konzervativní, čímž si získala přízeň méně radikálních muslimů.¹²⁵ V tomto ovzduší pak nebylo nouze o politické přeběhlíky - během politické krize v roce 1996 musela dokonce premiérka uvalit na přední členy své strany jakousi formu domácího vězení, aby zabránila jejich ovlivňování. V témže roce také do své vlády jmenovala kontroverzního přeběhlíka z Muslimské ligy Hadže Nawáze Khokhára.¹²⁶ Přestože lidová strana získala pouze malou převahu, byla pozice Bénazír Bhuttové podstatně lepší než při jejím prvním nástupu do úřadu premiéra. Díky posílení konzervativního křídla uvnitř strany mohla navázat dialog s armádním vedením a 14. listopadu 1993 zvolilo Národní shromáždění novým prezidentem Pákistánu jejího blízkého spolustraníka Farúka Ahmada Leghárího. Minimálně první měsíce tedy probíhala vláda relativně hladce, obzvláště na pákistánské poměry. Příznivě byly přijímány především ekonomické úspěchy, které ostře kontrastovaly s neschopností předchozí vlády Nawáze Šarífa.

7.3.1 Eskalace násilí a nepokojů v zemi

S uvolňováním poměrů v zemi a demokratizací veřejného života došlo ovšem také k uvolňování morálky a vysokému nárůstu kriminality,

jak tomu v posttotalitních zemích bývá obvyklé. V Pákistánu však byla tato situace umocněna extrémně snadným přístupem ke zbraním, zapojením velkého počtu obyvatel do pololegálního obchodu s narkotiky a pašováním všeho druhu, všudypřítomnou korupcí a radikálním etnickým nacionalismem.¹²⁷ Největší problém v tomto ohledu představovalo bezesporu Karáčí, kde vláda dlouhodobě selhávala při pokusech o zastavení násilností.¹²⁸ V polovině devadesátých let také propukly nové sektářské nepokoje mezi početnějšími sunnitskými a menšinovými šíitskými muslimy. Ty sice nebyly ničím novým, velké napětí mezi oběma náboženskými směry panovalo například za vlády generála Haka, jehož islamizace měla pod vlivem saudských wahhábovců velmi přísný sunnitský ortodoxní charakter a ještě posílily po islámské revoluci v Íránu 1979. S šířením ozbrojené kriminality devadesátých let dostávaly nepokoje stále násilnější podobu. Vznikaly různé extrémistické náboženské skupiny¹²⁹ a množily se i útoky na nepočtené nemuslimské náboženské menšiny (křesťany, pársy, sikhy a hinduisty). Rozsáhlou politickou krizí, která vznikla neschopností vypořádat se s růstem násilností a korupcí, podtrhla osobní roztržka mezi premiérkou Bhuttovou a prezidentem Leghárím. Ten se se svou bývalou stranickou kolegyní rozešel zejména kvůli její snaze získat vliv nad soudy, čímž jednak překračovala svou pravomoc a jednak podle tzv. 8. dodatku patřilo jmenování soudců do výsadních pravomocí prezidenta. 5. listopadu 1996 tak prezident s tichým souhlasem armády premiérku odvolal a do čela prozatímní vlády jmenoval Málíka Merádže Chálida.¹³⁰ Oficiálním důvodem rozpuštění vlády byla korupce (zejména ve vztahu k manželovi Bénazír Bhuttové Ásifu Alímu Zardárímu, který zastával post ministra pro investice),¹³¹ neoprávněné zásahy do nezávislosti justice a neschopnost zvládnout krizi v Karáčí. Prozatímní vláda, vedená podobně jako předešlá z roku 1993 převážně ekonomy, zaznamenala značné úspěchy v ekonomice a finančnictví. Především se jednalo o privatizace

státních bank, vybudování devizových rezerv a snížení obchodního deficitu.

7.4 Druhá administrativa Nawáze Šarífa

Mimořádné volby, pořádané 3. února 1997, jasně ukázaly dva trendy: 1) většina společnosti ztratila zájem o volby a důvěru v parlamentní demokracii, což je patrné z nebývalého poklesu volební účasti. Přestože tento trend je patrný již od voleb v roce 1985 (volební účast poklesla na 52% proti účasti 64% z roku 1970), opakované pořádání výjimečných voleb, za posledních devět let již čtvrtých, nechuť k účasti na nich výrazně posílilo. Odhadovaná účast 36% však ještě překonala (ne)účast při předchozích volbách (v roce 1988 byla účast 43%, v roce 1990 45%, v roce 1993 40%).¹³² 2) ta část pákistánských voličů, která přeci jen k volbám přišla, stále ještě byla ochotná dát příležitost straně, které již ve vládě selhala, jak je patrné z volebních výsledků Pákistánské muslimské ligy Nawáze Šarífa, která získala 134 mandátů z 204 volených. Pákistánská lidová strana ve volbách výrazně propadla. Získala pouze 18 křesel, jen o 6 víc, než získala sindhská Národní fronta přesídlenců, a označila volby (stejně jako nezávislí pozorovatelé) za zmanipulované.¹³³ Nová vláda se soustředila na stabilizaci fiskální politiky, zavedla přísná úsporná opatření, omezila vládní výdaje a také vyzvala Pákistánce žijící v zahraničí k upisování bezúročných půjček k pokrytí zahraničního dluhu, což se setkalo s překvapivě příznivou odezvou. Když došlo koncem roku 1997 k roztržce mezi premiérem Šarífem a prezidentem Leghárím (z poražené Pákistánské lidové strany), podal prezident demisi a Národní shromáždění zvolilo novým prezidentem senátora za vládní stranu Muhammada Rafíka Tarara.¹³⁴

7.4.1 Soudní přelíčení proti Bénazír Bhuttové

Bylo zahájeno rozsáhlé soudní přelíčení proti Bénazír Bhuttové a jejímu manželovi Ásifu Alímu Zardárimu.¹³⁵ Přestože bývalá premiérka

odmítla všechna obvinění jako politicky vykonstruovaná, nelze o korupčních metodách pochybovat. Značná část obvinění byla založená na důkazech, které podaly zahraniční vlády a organizace, především ze Švýcarska, Francie a Polska.¹³⁶ V Pákistánu byli oba odsouzeni v dubnu 1999 k pěti létům a konfiskaci veškerého majetku. Bénazír, která byla tou dobou v Londýně, rozsudek odmítla a zůstala v exilu (v Londýně a později v Dubaji). Kromě toho byli oba manželé v září 2003 odsouzeni ve Švýcarsku za praní peněz. Mezi nejvýznamnější kauzy patří šestiprocentní úplatek přijatý za zprostředkování kontraktu pro švýcarskou společnost Societé générale de Surveillance, zprostředkování kontraktu pro francouzského výrobce vojenských letadel Dassault nebo zakázka na 5000 polských traktorů. Ásif Alí Zardáří byl kromě toho obviněn z politické vraždy bratra své ženy Murtáze Bhutta, který byl v roce 1993, po svém návratu z exilu v Sýrii, obviněn z terorismu a později zavražděn za nevyjasněných okolností.

7.4.2 Krize mezinárodních vztahů

K největšímu ochlazení mezinárodních vztahů k Pákistánu došlo na konci roku 1997, když premiér Šaríf oficiálně potvrdil vlastnictví jaderných zbraní.¹³⁷ Spojené státy snižovaly svou podporu již od ukončení konfliktu v Afghánistánu, ale nyní navíc uvalily na Pákistán celou řadu sankcí, což se velmi negativně projevilo na hospodářství. Následné testovací odpaly jaderných zbraní a zkoušky balistických střel středního a dlouhého doletu vystupňovaly nenávist s Indií. Ke krátkodobému zlepšení došlo po setkání premiérů obou zemí v Láhauru v únoru 1999, ale tento vývoj narušily akce radikálních islamistů v Kašmíru.¹³⁸ Ti od začátku devadesátých let, organizovaní v Osvobozené frontě Džammú a Kašmíru, pravidelně po roztátí sněhu v horských průsmycích pronikali přes linii příměří a vedli partizánskou válku proti indickým jednotkám. Na jaře 1999 ale obsadili vysokohorské pozice, ze kterých zahájili útok na Kárgil.¹³⁹ Po dvouměsíční eskalaci

konfliktu, a po nátlaku USA, Ruska i Číny, nařídil premiér Šaríf ozbrojencům stáhnout se. Od celé akce se distancoval s tím, že pákistánská vláda neměla úplnou kontrolu nad armádou. Tím proti sobě popudil jednak radikální islamistické skupiny, sdružené ve Spojené radě džihádu, ale také zastánce armádní tvrdé linie, kteří prosazovali řešení kašmírského problému silou. Když se pak pokusil odvolat velitele pozemního vojska generála Parvéze Mušarrafa, došlo k - zatím poslednímu - pátému vojenskému převratu.

7.5 Zhodnocení politického vývoje předchozího období

Přestože se v letech 1985 - 1999 vystřídalo v zemi pět volených vlád, lze stanovit relativně snadno hlavní charakteristiky politického vývoje v této etapě:

- 1) Slabá pozice zástupců volené demokracie. V dědictví politického systému nastaveného reformami generála Haka klesal význam politických stran. Voliči se nerozhodovali podle jejich programů, ale nechávali se ovlivnit vůdčími osobnostmi, a často také spíše pověstí, která se kolem těchto osobností vytvořila nehledě na jejich reálné politické kroky. Také mandát, který političtí představitelé od voličů získávali byl velmi slabý, vzhledem k nízké a stále klesající účasti ve volbách (viz. výše). Nutno ovšem podotknout, že k této situaci přispívali zásadní mírou samotní političtí představitelé; místo reálné politiky se věnovali spíše mimoparlamentní agitaci a neustálému obviňování a protiobviňování.
- 2) Silné postavení armádních velitelů. Přestože politický systém někdy převažoval ve prospěch prezidenta a jindy premiéra, zůstávala (a zůstává) armáda jako rozhodující arbitr. Přestože se důstojníci ostentativně snaží omezit přímé zásahy do chodu země, a nechávají tak veškerou odpovědnost za neúspěchy na bedrech civilních politiků, zachovávají si nepřímý vliv

prostřednictvím sítě ekonomických vztahů a zastrašovacích praktik tajné služby. Kromě toho zůstala armádě samozřejmě ultimativní možnost přímo převzít moc, jak to provedla v roce 1999.

- 3) Vysoce korupční prostředí a snaha o manipulaci se soudy. Jednotlivé politické skupiny se navzájem obviňovaly z korupce a po získání moci veřejně deklarovaly svou snahu s ní bojovat, ale ani jedné z nich se tato snaha příliš nedařila, pokud k ní vůbec došlo. Po ukončení výjimečného stavu také došlo k postupné emancipaci soudů, do které se ovšem politici snažili pravidelně zasahovat. V souvislosti s tím došlo i ke vzniku relativně nezávislého tisku a k zahájení činnosti některých nevládních organizací. Ty se staly jakousi alternativou pro aktivisty znechucené politickými praktikami v zemi.¹⁴⁰ Tradiční politici tak brání činnosti těchto organizací ve snaze zabránit vzniku nových alternativních center moci.
- 4) Neúspěchy hospodářské politiky. Zásadním problémem hospodářského managementu je slabá daňová základna. Až do poloviny devadesátých let nebyla zdaněná zemědělská produkce, přestože velká část obyvatelstva se živí právě zemědělstvím a skupina platící nejvíce daní, městská střední třída, má nejslabší politické zastoupení. Také efektivita výběru daní je více než mizerná, většina vybraných daní končí u finančních úředníků. Podobná situace je například také ve výběru poplatků za energii, kdy technici vybírají platby za černé přípojky místo státních rozvodných organizací. Rozdíly mezi nízkými příjmy a vysokými výdaji (především na „nedotknutelný“ armádní rozpočet) musí vláda vyvažovat neúměrným zadlužováním. Nepříznivou situaci se snaží zachránit příznivými podmínkami pro zahraniční investory (především nízkým

daňovým zatížením), ale řada potencionálních investorů se obává vysoké korupce a bezpečnostní situace.

- 5) Bezpečnostní rizika. V důsledku zapojení do války v Afghánistánu došlo k výrazné proliferaci zbraní, rostlo sociální napětí, způsobené přílivem afghánských uprchlíků i vysoké natality a prohlubovaly se etnické, náboženské i komunální konflikty. Nedůvěra ve schopnost státu zajistit základní bezpečí občanů tyto problémy ještě zvýrazňovala.¹⁴¹

7.6 Krize v Karáčí

Protože měla krize v Karáčí tak dalekosáhlý vliv na politické změny v Pákistánu devadesátých let minulého století, je vhodné jí věnovat samostatný prostor. Problematická situace vycházela především z bouřlivého vývoje, kterým město v minulém století prošlo. Rozvoj města začal v padesátých letech 19. století, kdy se město zapojilo do „protoglobální“ ekonomiky jako důležitý britský přístav. V okamžiku rozdělení Britské Indie mělo město ovšem pouhých 425 000 obyvatel a přístavem procházelo 2,8 milionů tun nákladu ročně. Po rozdělení se však město stalo hlavním cílem muslimských přesídlenců z Indie. Počet obyvatel stoupl do roku 1961 minimálně o 400%, což je vývoj, který pravděpodobně žádné jiné město na světě nezaznamenalo.¹⁴² Město se začalo dělit na oblasti s plánovanou a neplánovanou výstavbou. Přestože velké množství indických přesídlenců (*muhádžirů*) pokračovalo dále, především do Láhauru a Ráwalpindí, většina se jich usadila v Karáčí natrvalo. Kromě problémů se zajištěním obživy a ubytování (které centrální vláda nezvládala), znamenal příliv muhádžirů také přísun kvalifikovaných dělníků, řady odborníků a zkušených úředníků, kteří umožnily následný rozvoj Karáčí jako hlavního města. V květnu 1948 bylo Karáčí odděleno od správy provincie Sindh a začalo být samostatně spravováno centrální vládou, což lze považovat za počátek sporů mezi původním obyvatelstvem a muhádžiry. Přesto spory zpočátku neměly

etnický ani náboženský charakter, ale týkaly se převážně kontroly obchodu v tomto nejbohatším městě v zemi. V sedmdesátých letech město zaznamenalo další prudký nárůst populace. Po rozpadu země do něj přesídlila velká část uprchlíků z Bangladéše a v druhé polovině sedmdesátých let se do něj přestěhovalo velké množství sindhských absolventů nově zakládaných škol (v rámci sociálních reforem Z. A. Bhutta), pro které nebylo na venkově dostatek pracovních příležitostí. Díky tomuto trendu se také paradoxně snížilo procento gramotných obyvatelů již tak zaostalého agrárního venkova v celé provincii Sindh.¹⁴³ Velmi důležitým faktorem je také demografický vývoj, který byl, podobně jako v celé zemi překotný. Průměrná míra fertility poklesla pod sedm dětí na jednu ženu teprve v sedmdesátých letech 20. století.¹⁴⁴ V osmdesátých letech navíc výrazně poklesla cena zbraní. Většina zbraní určená pro afghánské mudžáhidíny se totiž do země dovážela právě přes Karáčí a velká část se jich ve městě ztratila a byla prodána na černém trhu. Zbraně, dodávané nejen z USA, ale také Saúdskou Arábií, Egyptem, Čínou a dalšími asijskými zeměmi, se tak staly běžnou součástí života frustrované mládeže a začaly vznikat ozbrojené bandy. Také rostla podpora radikálních islámských organizací. V kontextu problémů mládeže z Karáčí to však lze přičítat spíše snaze zapojit se do pákistánského mainstreamu, než extrémnímu fundamentalismu.¹⁴⁵ Sebevědomí muhádžirů bylo posíleno v druhé polovině 80. let, kdy vytvořili svojí vlastní politickou organizaci Národní fronta přesídlenců (*Muhádžir kaumí maház*). Ta později zaznamenala i úspěchy při volbách do Národního shromáždění, kde se stala třetí nejsilnější stranou (1997),¹⁴⁶ přestože její vliv byl omezen prakticky právě jen na Karáčí a další velká města v Sindhu. První velké ozbrojené střety, které lze připsat této krizi, propukly již v roce 1985. Na konci osmdesátých let s přílivem afghánských uprchlíků do města napětí dále stoupalo. Afghánští Paštuni (ale také místní a Paňdžábcí) začali vytlačovat muhádžiry z výnosného obchodu se zbraněmi a narkotiky.¹⁴⁷ Navíc po ukončení války

v Afghánistánu výrazně poklesl objem americké hospodářské pomoci a účast v teroristických bojůvkách tak byl nejlepší způsob obživy. Vláda Bénazír Bhuttové byla obviněna až z tisíců nezákonných poprav domnělých teroristů bez soudních přelíčení. V roce 1994 se dokonce začaly objevovat hlasy volající po úplném osamostatnění „Muhádžirstánu“ nebo minimálně po uznání Hindustánců jako páté pákistánské národnosti (vedle Paňdžábců, Paštunů, Sindhanů a Balúčů). V polovině devadesátých let pak došlo k jakémusi „rozpadu“ města na drobné oblasti, často jen jednotlivé ulice, ovládané ozbrojenými skupinami, které mezi sebou vedly své vlastní války. Karáčí také tradičně patří mezi nejsilnější bašty militantních islamistických skupin. Přestože násilnosti po vojenském převratu v roce 1999 výraznou mírou ustaly, zůstává zde vysoké napětí generované především džihádistickými skupinami a násilnosti propukají i při minimálních záminkách.¹⁴⁸ Fundamentalistická, protiamericky laděná, část obyvatelstva přivítala útoky z 11. září a ve městě propukly masivní protiamerické demonstrace. Další ozbrojené střety propukly po volbách v roce 2002 a naposled v květnu 2007 a je nepochybné, že k dalším bude docházet i v budoucnosti, přestože v souvislosti s přestavbou města dochází k postupnému uklidňování situace a velké množství zbraní, které mezi obyvateli města zůstává, již alespoň není nošeno veřejně.

8 Vláda Parvéze Mušarrafa

Když generál Parvéz Mušarraf převzal 12. října 1999 moc v nenásilném vojenském převratu, jako obvykle vyhlásil výjimečný stav, zrušil ústavu a rozpustil parlament. Převratu předcházely dramatické události; premiér Nawáz Šaríf se odhodlal odvolat generála Mušarrafa z pozice velitele pozemních vojsk (do které ho sám předtím dosadil), v době kdy se generál vracel civilním letem z jednání na Šrí Lance, a vystřídal ho povolnějším generálem Chádžou Zijáuddínem, dosavadním velitelem zpravodajské služby. V obavách ze zásahu armády zakázal letadlu, s generálem Mušarrafem a dalšími 136 pasažéry na palubě, přistát. Skupina důstojníků věrných generálovi si přistání vynutila až když letadlu zbývalo palivo na pouhých několik málo minut letu, což se později stalo záminkou k odsouzení expremiéra Šarífa z terorismu a leteckého pirátství.¹⁴⁹ Místo doživotního pobytu v žaláři mu ale bylo umožněno vycestovat do exilu, ze kterého se vrátil po amnestii v roce 2007, aby se zúčastnil voleb.¹⁵⁰ Novým nejvyšším státním orgánem byla jmenována Národní bezpečnostní rada, kde kromě generála Mušarrafa (s titulem „hlavní výkonný důstojník“ a velitel pozemních vojsk) zasedal velitel letectva a velitel námořnictva a civilní odborníci pro oblast práva, financí a vnitřních a zahraničních záležitostí. Vláda jmenovaná 26. října 1999 byla této radě podřízená. Přestože se od počátku své vlády pokoušel ovlivnit rozhodování soudů, nebylo civilní soudnictví nahrazeno vojenskými soudy a ani nebyla zavedena přísná opatření ke kontrole médií.¹⁵¹ V zemi také nedošlo k výraznějším nepokojům (s výjimkou akcí nejradikálnějších muslimských organizací). Přestože značná část obyvatelstva pád zkorumpované vlády přivítala, vyvolal převrat v zahraničí vlnu kritiky a požadavků na obnovení demokracie a respektování ústavy. Prostředkem k dosažení těchto požadavků měly být nejrůznější sankce nově uvalené na Pákistán.¹⁵² Až do roku 2001 zůstal ve funkci dosavadní prezident Muhammad Rafík Tarar. Generál Mušarraf

se sám jmenoval prezidentem 20. června 2001,¹⁵³ aby tak posílil svou pozici při obnovených jednáních s indickým premiérem Atalem Bihárim Vádžpéjím. Na jednání však nebylo dosaženo zásadnějšího pokroku a vzájemné vztahy se opět vyostřily po zhoršení situace na hranicích Kašmíru v květnu 2002. Indie i další státy vytrvale obviňují Pákistán z podpory muslimských extrémistů a džihádistických skupin v Kašmíru, přestože Pákistán razantně odmítá jakoukoliv spolupráci s teroristickými skupinami.

8.1 Role Pákistánu v současném tažení proti terorismu

Pákistán se musel s terorismem potýkat prakticky od svého vzniku. Například již v roce 1951 byl teroristy zavražděn ministerský předseda Lijákat Alí Chán.¹⁵⁴ Vysoký počet teroristů operujících v Pákistánu byl dán jednak politickou nestabilitou a působením radikálních islamistických militantních hnutí, ale především hospodářsko-geografickou situací země, při které byl obchod se zbraněmi a narkotiky často jediný prostředek pro obživu velké části populace. Nejrůznější náboženské, etnické, sociální a komunální konflikty tuto situaci přirozeně jen zhoršovaly. Jak již bylo uvedeno výše, situace se rapidně zhoršila na konci osmdesátých let minulého století. Během sovětské intervence v Afghánistánu byla přes Pákistán doručována prakticky neomezená podpora nejradikálnějším džihádistickým skupinám, které po stažení Sovětů vytvořily hnutí Tálibán a teroristickou organizaci al-Káida. Když prezident Mušarraf zásadně odsoudil teroristické útoky z 11. září 2001, přestože relativně velká (a především západními médii velice vyslyšována) část protiamericky cítící pákistánské veřejnosti je oslavovala, zdál se to být postoj téměř heroický. Ve skutečnosti však prakticky neměl jinou možnost hned z několika důvodů:

- 1) Pákistán v odsouzení útoků a zapojení se do protiteroristického tažení viděl možnost omluvit přerušení svých vazeb na hnutí

Talibán, které již bylo více než problematické a posílit tak zároveň vlastní vnitřní bezpečnost.

- 2) Snaha ochránit své strategické cíle a najít prostředek k řešení otázky Kašmíru.
- 3) Snaha zabránit posunu vztahů USA k Indii jako preferovanému spojenci v jižní Asii.
- 4) Snaha nestát se jedním z cílů počínající války proti terorismu.¹⁵⁵

Navíc vstup Pákistánu do protiteroristického tažení vynesl Pákistánu zrušení většiny sankcí, které na něj byly uvrženy v souvislosti s jeho atomovým programem. Již dříve se sice Pákistánu částečně dařilo pořizovat si moderní armádní techniku, dokonce i oficiálně, například pro využití v peacekeepingových kampaních, kterých se aktivně účastnil. Nyní se naskytla příležitost modernizovat značnou část vybavení a vyškolit obsluhující personál na náklady USA a Velké Británie. Během operace *Enduring Freedom* však Pákistán svým spojencům dokázal, že jejich investice se jim vyplatí. Kromě poskytnutí práv na využívání nezbytného pákistánského vzdušného prostoru,¹⁵⁶ přístupu na letecké a námořní základny, poskytl Pákistán také velmi důležitou logistickou pomoc. To vše ještě dřív než byly podepsány patřičné smlouvy, které provoz takovéto pomoci právně vymezují, jak je obvykle vyžadováno. Do operace bylo zapojeno minimálně 35 000 příslušníků armády, 2 500 příslušníků námořnictva a 7 000 příslušníků letectva.¹⁵⁷

Pákistán se zapojil do boje proti terorismu nejen jako spojenec západních zemí, ale i jako vlastní oběť terorismu. Pákistánská vláda však dlouho zaujímal odlišný postoj k teroristům vyvolávajícím sektářské násilí či útočících na stát, a k džihádistickým skupinám operujícím v Kašmíru. Kašmírským skupinám uznávala postavení bojovníků za nezávislost a minimálně jim nechávala volnou působnost v rámci politiky „vykrvácení Indie“.¹⁵⁸ Povýšením těchto akcí na džihád tak bylo snadné pro tyto teroristické skupiny zajistit si dostatečný přísun nových bojovníků. Navíc některé kriminální bandy předstírají, že patří

k džihádistům, aby si tak zajistily relativní beztréstnost. Když se ještě vezme v potaz, že aktivita kašmírských skupin generuje kulturu militantismu a sektářství, je více než zřejmé, že politika „vykrvácení Indie“ přinesla více škod Pákistánu než samotné Indii.

8.1.1 Balúčský nacionalismus

Za zvláštní druh „terorismu“ lze označit balúčský nacionalismus. Balúčistán je největší, ale nejméně osídlená provincie Pákistánu. Jedná se také o nejméně rozvinutou provincii. Balúčové jsou pouze omezeně zastoupeni ve státní správě a v armádě, a to i v relativních hodnotách. Část Balúčů žije na Federálně spravovaných kmenových územích, v Afghánistánu a v Íránu.¹⁵⁹ Tuto výbušnou kombinaci v posledních několika dekádách vyostřilo zintenzívnění energetické produkce (zemního plynu, uhlí a elektřiny), která je z větší části spotřebovávána mimo provincii. Balúčistán má také zásadní strategickou pozici pro vojenská tažení proti terorismu, na tomto území se nacházely strategicky velmi důležité americké základny, stejně jako tu operuje Tálibán.¹⁶⁰ Balúčové se (podobně jako Paštúni, Sindhové či Hindustánci) tradičně pokoušejí emancipovat proti dominantním Paňdžábcům, obvykle použitím násilných akcí. Centrální vláda proti balúčským nacionalistům využívala různé prostředky; v sedmdesátých letech je obviňovala ze spolupráce se Sověty, po íránském převratu 1979 zase ze snahy šířit islámskou revoluci pod vedením ajatolláhů. Zapojení do tažení proti terorismu se tak stalo vítanou záminkou pro tvrdý postup proti balúčskému nacionalismu, který po roce 2000 zažívá novou vlnu oživení.¹⁶¹ Relativní legitimitu tomuto postupu dodává fakt, že v Balúčistánu lze definovat oba typy terorismu: *konvenční*, v podobě nacionálně povstaleckého hnutí Balúčů a *moderní mezinárodní terorismus*¹⁶² napojený na globální nelegální obchod se zbraněmi a opiáty, pro který představuje Balúčistán hlavní transportní prostor v Pákistánu.

8.1.2 *Porušování lidských práv*

Bezpečnostní situaci dále komplikuje množství afghánských uprchlíků, zůstávajících na pákistánském území. Přestože nedosahuje výše z osmdesátých let, kdy jejich počet stoupl až na 4 - 4,5 milionu, odhady hovoří téměř o milionu uprchlíků žijících v utečeneckých táborech a téměř dvou dalších milionech Afghánců žijících jinde v Pákistánu, kteří nejsou za uprchlíky považováni.¹⁶³ Přestože se situace relativně stabilizuje s masivní repatriací afghánských uprchlíků,¹⁶⁴ hlásí řada nevládních humanitárních organizací stále častější porušování jejich lidských práv, bezdůvodné zadržování policí¹⁶⁵ či vynucené návraty. Ještě horší je situace v porušování lidských práv u zadržených podezřelých z terorismu, řada předních světových humanitárních organizací pravidelně upozorňuje na velké množství případů, kdy byli podezřelí z terorismu vystaveni nehumánnímu zacházení a mučení, aniž by se kdy dostali před soud.¹⁶⁶ Problémy s dodržováním mezinárodních lidských práv během kampaně proti terorismu přiznali již i přední představitelé USA.

Porušování lidských práv není v Pákistánu problémem pouze uprchlíků, podezřelých z terorismu, případně politických oponentů. Velká část pákistánského obyvatelstva je vystavena novodobým podobám otroctví. To je podle pákistánského práva i podle mezinárodních dohod, které Pákistán signoval, přísně zakázané, přesto státní orgány nepodnikají dostatečně razantní kroky k jeho potlačení, někdy se na něm dokonce podílí a osoby, které se pokouší vymanit z nejrůznějších podob dlužního otroctví jsou z jejich strany vystaveny perzekuci. Jedná se především o dělníky pracující v dílnách na výrobu cihel a ručně vyráběných koberců, v hornictví a zemědělské dělníky. Problém tak není omezen jen na málo rozvinuté agrární oblasti Sindhu, Balúčistánu či Severozápadní pohraniční provincie, ale i na chudinské čtvrti velkých měst, především Láhauru, Karáčí, Fajsalabádu, Pěšaváru a

Hajdarabádu. Vážným problémem jsou také únosy žen a nucená dětská práce.¹⁶⁷

8.2 Politický vývoj Pákistánu za prezidenta Mušarrafa

30. dubna 2002 proběhlo v Pákistánu referendum, kterým se prezident Mušarraf pokusil legitimizovat svou vládu a dát nádech demokratizace politickému dění v zemi. V referendu měli voliči rozhodnout, zda může zastávat prezidentský úřad na dalších pět let a zároveň si může ponechat také funkci premiéra a velitele armády. Opoziční politické strany referendum bojkotovaly a jeho výsledky (které drtivou většinou vyzněly pro prezidenta kladně)¹⁶⁸ označily za zmanipulované.¹⁶⁹ Bojkot opozice i nedůvěra obyvatelstva ve volby se projevily ve velmi nízké volební účasti, odhadované na méně než 30%. Dalším krokem k demokratizaci byly všeobecné parlamentní volby konané 10. října 2002. Tyto volby vyhrála podle očekávání proprezidentská strana Pákistánská muslimská liga (Q),¹⁷⁰ která ale získala pouze mírný náskok (76 křesel v Národním shromáždění) před opoziční Pákistánskou lidovou stranou (62 křesel). Nebývalý úspěch zaznamenala koalice šesti náboženských stran Jednotný akční výbor (*Muttahida Madžlis-e Amal*), která získala 53 křesel a stala se tak třetí nejvýznamnější stranou.¹⁷¹ Tato koalice zásadně vystupuje proti prezidentovi Mušarrafovi a USA a odsuzuje zapojení Pákistánu do protiteroristického tažení.¹⁷² Vítězná Pákistánská muslimská liga (Q) musela sestavit koalici s podporou sindhské Národní fronty přesídlenců (17 křesel) a značného počtu přeběhlíků z Pákistánské lidové strany. Národní shromáždění následně zvolilo novým premiérem Zafarulláha Chána Džamalího. Prezident Mušarraf vydával tyto volby za počátek obnovené demokracie v zemi, přestože nezávislí pozorovatelé označují tento systém za „řízenou demokracii“, protože skutečná moc i nadále zůstala v rukou prezidenta a armády. V roce 2004 se prezidentovi podařilo sehnat dvoutřetinovou většinu potřebnou ke schválení tzv.

Sedmnáctého dodatku, kterým zpětně legitimizoval vojenský převrat z roku 1999 a řadu svých politických opatření.¹⁷³

8.2.1 *Snaha o ekonomický rozvoj*

V hospodářské politice se vláda Parvéze Mušarrafa soustředila především na obnovu hospodářského růstu, který rapidně poklesl v devadesátých letech minulého století. V minulosti totiž zaznamenal Pákistán velmi vysoký nárůst makroekonomických ukazatelů, v šedesátých letech dokonce překonaly 6% roční nárůst, v sedmdesátých, v souvislosti s rozpadem země a reformami, růst mírně poklesl, ale stále překonával 4% ročně a v první polovině osmdesátých let dosáhl dokonce úctyhodných 6,7% ročně. V následujícím desetiletí ale s ukončením přísunu zahraniční pomoci a uvalením sankcí za proliferaci jaderných zbraní překračoval hospodářský růst země pouhé 3 až 4%.¹⁷⁴ Nepříznivou situaci ještě zhoršil velmi výrazný přírůstek obyvatelstva, který se odhaduje na 2,5% ročně. Vlivem těchto faktorů poklesla téměř třetina populace pod oficiálně uznanou hranici bídy, což je situace, ve které se země nalézala o více než dvacet let dříve. Nová vláda se soustředila především na zlepšení investičního klimatu v zemi, rozvoj infrastruktury, lepší správu fiskální politiky, rozvoj lidských zdrojů, zlepšení příjmu z daní (spíše na efektivnější správu než na zatěžování plátců novými daněmi) a posílení pozic státních institucí. Přestože se podařilo dosáhnout relativně významných úspěchů (v roce 2003 překonal růst makroekonomických ukazatelů opět šestiprocentní hranici, zadluženost poklesla mezi lety 2000 a 2004 ze 108% HDP na 70% HDP¹⁷⁵ a zásoby dovážených surovin se podařilo zvýšit z množství dostačující na méně než týden v roce 1998 na množství, které by stačilo na více než půl roku),¹⁷⁶ zůstává celá řada rezerv nevyužita.

Největší nevyužitý potenciál představují lidské zdroje, které se zemi nedaří rovnoměrně rozvíjet. Mezi městskou populací sice zaznamenávají vzdělávací programy relativní úspěchy, ale v málo

rozvinutých agrárních oblastech se tento trend daří udržet pouze minimálně.¹⁷⁷ V některých případech, například v Balúčistánu, je násilím prosazovaná modernizace dokonce kontraproduktivní, protože vyvolává odpor, někdy dokonce ozbrojený.¹⁷⁸ Přístup ke vzdělání ve veřejných školách je často omezen a žáci místo toho navštěvují náboženské školy, *madrasy*, ve kterých se alespoň částečně vzdělává až 1,7 milionu studentů.¹⁷⁹ Zvláštní kategorii škol tvoří prestižní vojenská učiliště, která dostávají finance z armádních zdrojů a vychovávají budoucí armádní elitu.¹⁸⁰ Nárůst gramotnosti, zaznamenaný v posledním období, je jen relativní úspěch, protože stále přetrvávají velké rozdíly mezi gramotností mužů a žen. Zejména v agrárních a horských oblastech jsou ženy diskriminovány nejen v otázce vzdělání (které je považováno za krok proti tradicím), ale také v otázkách sociálního statusu, dělby práce a podílu na rozhodování v základních socio-ekonomických záležitostech.¹⁸¹ Makroekonomické úspěchy jsou také zrelativizovány obnoveným přísunem zahraniční pomoci a financemi, které do země přináší velké množství Pákistánců zaměstnaných v zahraničí, především v USA, v zemích západní Evropy, v bohatých státech arabského poloostrova a v Japonsku. Efektivnějšímu rozvoji země brání již zmiňovaný vysoký rozpočet na obranu země, vlivem armády prakticky nedotknutelný, splátky státního dluhu, se kterými se musí vláda potýkat, a značný podíl ekonomiky tvořený nejrůznějšími kriminálními aktivitami, ať už se jedná o výrobu a pašování drog, nelegální obchody se zbraněmi, korupce či „praní peněz“.

9 Kašmír v centru indicko-pákistánských vztahů

Hraniční spor o Kašmír mezi Indií a Pákistánem vznikl současně s rozdělením bývalé Britské Indie na tyto dva státy v roce 1947. Jedná se tedy o jednu z nejtrvalejších krizí mezinárodních vztahů na světě. Za tuto dobu samozřejmě prošel konflikt různými fázemi eskalace a postupného uklidňování, ale ani jedna ze zainteresovaných stran nikdy nerezignovala na své požadavky a obě byly vždy připraveny hájit své zájmy pomocí násilí.¹⁸² V současnosti je území rozděleno na několik částí. Největší z nich spravuje Indie, jedná se o Kašmírské údolí, okolí Džammú a Ladakh. Indie toto území považuje za svůj nejsevernější stát a klade si nároky na celé území bývalého knížectví o rozloze zhruba 222 tisíc km². Severní část, o rozloze asi 78 tisíc km², však spravuje Pákistán (pod názvem *Ázád Kašmír* - Svobodný Kašmír), který si ovšem také klade nároky na celé území. Nejmenší část, necelých 43 tisíc km², spravuje Čína.¹⁸³ Tato oblast, zvaná Aksai Čin, je však prakticky bez trvalého osídlení. V dalším textu tak bude pod označením Kašmír rozuměno celé území bývalého knížecího státu, Džammú a Kašmír bude značit Indií spravované území, Ázád Kašmír oblast pod pákistánskou kontrolou a Čínou spravované horské oblasti budou označovány jako Aksai Čin. Jak Indie, tak Pákistán odůvodňují své nároky z historického vývoje, kterým Kašmír prošel během a krátce po rozdělení Britské Indie.

V průběhu dělení britského koloniálního dědictví v Indii si měl každý vládce z 562 indických knížecích států vybrat, ke kterému z nástupnických států chce patřit. Maháradža Kašmíru, Hari Singh, se však nerozhodl ani pro jeden a pokusil se prosazovat autonomní politiku. Muhammad Alí Džinnáh a ostatní čelní představitelé Pákistánu, v souladu s teorií dvou národů, požadovali připojení Kašmíru k Pákistánu, protože většina jeho obyvatel vyznává islám.¹⁸⁴ Když ale v říjnu 1947 vstoupili na území Kašmíru ozbrojení příslušníci horských kmenů z Pákistánu, následovaní muslimskými dobrovolníky, posléze i

pravidelnou pákistánskou armádou, rozhodl se maháradža požádat o pomoc Indii. Podmínkou indické pomoci bylo připojení knížectví k Indické unii.¹⁸⁵ Téměř rok trvající válku, která se rozpoutala v kašmírských horách se podařilo zastavit až Komisi OSN pro Indii a Pákistán (UNCIP),¹⁸⁶ která byla později rozšířena na Vojenskou pozorovací skupinu v Indii a Pákistánu (UNMOGIP).¹⁸⁷ Boje byly na základě „Dohody z Karáčí“ zastaveny 1. ledna 1949.¹⁸⁸ Následně byla ustanovena linie příměří, která prakticky funguje jako hranice mezi Džammú a Kašmír a Ázád Kašmír dodnes, a byl dohodnut plebiscit, ve kterém se měli obyvatelé celého Kašmíru rozhodnout, ke kterému státu chtějí patřit. Indie však v roce 1950 od tohoto plánu upustila, přestože Rada bezpečnosti svůj požadavek několikrát opakovala.¹⁸⁹

Kromě územních sporů o Kašmír doprovázela rozdělení celá řada dalších problémů: vytýčení hranice ve sporných Kaččhských bažinách, vypořádání majetkových problémů přesídlenců, vyřešení statusu náboženských menšin, které v obou zemích zůstaly, stanovení směnného kurzu, rozdělení vody z paňdžábských řek a další.¹⁹⁰ Indie 1 dubna 1948 zastavila zásobování zavlažovacího systému západního Paňdžábu. Tímto nátlakem ohrozila obě sklizně v době, kdy se Pákistán potýkal s největším přílivem přesídlenců. Během následných jednání se však obě strany dokázaly přenést přes vzájemná nepřátelství a podařilo se jim dojednat obnovení zásobování. Jednání, komplikovaná vzájemnými antipatiemi a podezíravostí, sice probíhala až do roku 1960, ale omezila se většinou na technické řešení problému. Prozatímní dělení vod Indu probíhalo na základě krátkodobých smluv uzavíraných *ad hoc*.¹⁹¹

V roce 1954 ústavodárné shromáždění ratifikovalo připojení celého Kašmíru k Indii a v roce 1957 vznikla ústava Džammú a Kašmír. Od té doby Indie považuje toto území za nedílnou součást Indické republiky.¹⁹² V roce 1962 se v Kašmíru střetly indické a čínské jednotky o oblast Aksai Čin. Po krátkých, ale intenzivních bojích v extrémně obtížném terénu,

Čína obsadila strategické pozice, ze kterých vytlačila indické jednotky a toto území spravuje dodnes.¹⁹³ V témže roce se Pákistán opět pokusil prosadit celokašmírský plebiscit pod dohledem OSN, což Indie odmítla. K další eskalaci násilí došlo v roce 1965 po neúspěšném jednání, které proběhlo mezi generálem Ajjúbem Chánem a Džaváharlálém Néhrúem. Ke střetům docházelo od dubna v Kačchských bažinách a po neúspěchu „operace Gibraltar“ i v Kašmíru. Během této operace infiltrovali na území ovládaná Indií skupiny Pákistánců, které zde měly vyvolat protiindické povstání. Akce se však neshledala s podporou místního obyvatelstva. Místo toho začátkem září Indie překročila linii příměří.¹⁹⁴ Boje, kterých se kromě pěchoty zúčastnily i tankové a dělostřelecké jednotky, letectvo a námořnictvo, ustaly 22. září 1965. Zprostředkování jednání se ujal Sovětský svaz, se kterým navázal režim Ajjúba Chána styky. Sověty zprostředkovaná dohoda z Taškentu znamenala však pouze částečný úspěch, protože ani jedna strana nedodržela své závazky.¹⁹⁵ Také pokračování jednání bylo zkomplikováno přístupem pákistánského ministra zahraničí Zulfikára Alího Bhutta, který prosazoval co nejužší spolupráci s Čínou a dohody s Indií považoval za slabost.¹⁹⁶

Dalšího vyostření se konflikt dočkal v roce 1971, když se Indie zapojila do pákistánské občanské války a začala podporovat bengálskou povstaleckou armádu *Mukti báhini*. Po drtivé porážce v Bengálsku padlo do indického zajetí více než 90 tisíc pákistánských vojáků.¹⁹⁷ Po té, co Pákistán uznal svou porážku i v západní části země, kam se boje rychle přenesly, došlo k rozpadu země a ke vzniku nezávislého státu Bangladéš.¹⁹⁸ Dohoda uzavřená mezi Indií a Pákistánem v Šimle roku 1972 přejmenovala linii příměří v Kašmíru na Linii kontroly a částečně snížila napětí mezi oběma zeměmi. Obě strany se v ní zavázaly ke spolupráci a k vytvoření pracovních skupin, které měly řešit jednotlivé otázky.¹⁹⁹ Militarizace společnosti spolu s islamizační kampaní na konci sedmdesátých a během osmdesátých let vytvořily vhodné prostředí pro radikální džihádistské skupiny prosazující teroristické akce na území

spravovaném Indii. Přesto se nacionalismus v osmdesátých letech v Džammú a Kašmír vyvíjel spíše na nacionalistických základech a obyvatelé požadovali nezávislost na obou státech, až do povstání v roce 1989.²⁰⁰ Muslimské politické strany v Džammú a Kašmír kritizovaly volby z roku 1987 a začaly vytvářet militantní skupiny. Tyto snahy se setkaly s podporou z Pákistánu, který znovu předložil otázku řešení hraničního sporu k řešení Radě bezpečnosti. Indie obvinila Pákistán z „přeshraničního“ terorismu, spočívajícího ve výcviku kašmírských ozbrojenců a poskytování vojenského vybavení.²⁰¹ Pákistán byl až do zahájení války proti terorismu opakovaně zařazován na seznam států podporujících terorismus. Tento vývoj vyústil ve vzrůstající napětí na hranicích, kam obě země soustředily stále více vojáků.²⁰²

Devadesátá léta byla v Kašmíru ve znamení přílivu mudžáhidínů, kteří sem přicházeli pokračovat ve svém pojetí džihádu z Afghánistánu. Došlo také k prudké radikalizaci kašmírských muslimů organizovaných v Osvobozené frontě Džammú a Kašmíru. Až do roku 1998 však vedli guerillový způsob boje. Tradičně na jaře, když roztál sníh v horských průsmycích, překračovali linii kontroly a na indickém území vyhazovali do vzduchu policejní stanice a kasárna, zapalovali domy a auta a vraždili hinduisty. Po otestování jaderných zbraní v roce 1998 došlo opět k eskalaci vzájemných střetů.²⁰³ Změna v chování extrémistických muslimských ozbrojenců nastala v roce 1999, kdy nepřekročili hranice, ale obsadili vysokohorské oblasti kolem města Kárgil, odkud se na zimu stahuje pravidelná indická posádka. Indická armáda proti nim nasadila letectvo, ale ozbrojenci byli vybaveni protiletadlovými střelami a dobře využívali členitosti terénu, takže ani indické letectvo, jedno z nejmodernějších na světě, nedosáhlo patřičného pokroku. Došlo tedy k přípravám na rozsáhlou vojenskou akci, což vyvolalo odezvu u pákistánské armády.²⁰⁴ Intervence pákistánské armády do Kárgilského konfliktu se udála pod vedením generála Mušarrafa. Na nátlak USA však premiér Nawáz Šaríf vyhlásil stažení pákistánských jednotek za linii

kontroly a akci omluvil s tím, že vláda neměla nad armádou dostatečnou kontrolu. Při následujícím pokusu o odvolání velitele armády generála Mušarrafa došlo k vojenskému převratu. Nové nepokoje propukly v roce 2001, krátce po teroristických útocích na Světové obchodní centrum. Muslimští džihádisté zaútočili nejdříve ve Šrínagaru a 13. prosince na indický parlament v Dillí, při čemž zabili 38, respektive 14 lidí.²⁰⁵ Indie z těchto útoků obvinila Pákistán, který podporuje náboženské extrémisty v Kašmíru. Teprve po roce 2002 došlo v této otázce k obratu, když se Pákistán velmi aktivně zapojil do války proti terorismu. Ke zlepšení vzájemných vztahů „pomohlo“ zemětřesení, které Kašmír zasáhlo v roce 2005. Obě země si poskytly vzájemnou pomoc a otevřely hranice.²⁰⁶ V prosinci 2006 přišel prezident Mušarraf s návrhem na vzdání se nároků na území Kašmíru, pokud Indie přijme některé mírové návrhy.²⁰⁷ Přes tento slibný vývoj však v Kašmíru stále dochází k násilnostem.

Je tedy více než zřejmé, že v extrémně vleklém a násilném soupeření²⁰⁸ o Kašmír nejde o obsazení nalezišť nerostných surovin či strategických pozic, jako je tomu u většiny podobných teritoriálních sporů, ale jedná se o střetnutí státotvorných ideologií. Ze strany Pákistánu se přirozeně jedná o pokračování teorie dvou národů, jakkoliv byla od dob Muhammada Alího Džinnáha revidována. Existence nezávislého Kašmíru na sekulárně nacionálních principech je pro Pákistán stejné ohrožení jeho státotvorné ideologie jako připojení území s převážně muslimským obyvatelstvem k Indii a poklidnému soužití hinduistické a muslimské komunity na sekulárních principech. Indie se ve vztahu ke Kašmíru nalézá v obdobné situaci. Neúspěch její politiky v Kašmíru by se mohl totiž snadno stát předpokladem pro nárůst iredentistických tendencí v indické části Paňdžábu a nárůstu autonomních požadavků uvnitř federace.²⁰⁹ Angažovanost v Kašmíru je také „ospravedlněním“ pro vysoké náklady na armádní rozpočty obou zemí. Armády těchto dvou zemí patří k nejpočetnějším a nejlépe vyzbrojeným na světě, přičemž opakované vzájemné střety dodávají

impulzy k další modernizaci. Neméně důležitá je pro armády také legitimizační funkce konfliktu, která jim umožňuje uplatňovat rozsáhlý vliv na hospodářský i politický vývoj obou zemí, které se pravidelně potýkají s nestabilitou volené demokracie.²¹⁰ Tento aspekt se sice týká ve větší míře Pákistánu, ale Indie si také prošla celou řadou vnitropolitických krizí, při kterých se pozice armády značně posílila a v současnosti udržuje ve zbrani 1,3 milionu vojáků, což z ní dělá třetí největší armádu světa.²¹¹

10 Pákistán jako atomová velmoc

V září 1997 premiér Šaríf oznámil, že Pákistán vlastní jaderné zbraně.²¹² Přestože pákistánská propaganda označuje za počátek pákistánského úsilí o získání vlastní atomové zbraně až rok 1974, kdy se k vlastnictví takovýchto zbraní přiznala Indie, je nepochybné, že tato snaha je starší. Přestože přesné informace o počátcích pákistánského atomového programu nejsou známy, je možné za ně považovat rok 1965, kdy se k zahájení výroby atomových zbraní přihlásila Indie. Homi J. Bhábha ve svém projevu tehdy prohlásil, že Indie je schopná dokončit výrobu atomové zbraně během 18 měsíců.²¹³ Je pravděpodobné, že prezident Jahjá Chán a ministr zahraničí Zulfikár Alí Bhutto následně vyjednávali s Čou En-lajem čínskou podporu pro pákistánský jaderný program. Existuje také teorie, že pákistánský pokus o zabránění Kašmíru z téhož roku byl veden právě snahou vyřešit tento problém dříve, než Indie dokončí výrobu jaderných zbraní.²¹⁴ Pákistán byl ve vztahu k Indii v podobné pozici jako Indie k Číně, nejenom že nepřátelský stát měl převahu konvenčních zbraní, ale rovněž získal ultimativní převahu v podobě zbraně atomové. Oficiálně byl pákistánský jaderný program zahájen až po ostudné porážce roku 1971 a nástupu premiéra Bhutta.²¹⁵ Bhutto tak chtěl jednak získat prostředek pro svou protiindickou a protibangladéšskou politiku, a jednak si tak chtěl zajistit přízeň Paňdžábcí ovládané armády. V letech 1972-73 se Pákistán pokoušel zajistit si dostatečnou základnu vědeckých pracovníků. Indické testy z roku 1974, označované jako *Smějící se Budha*,²¹⁶ znamenaly zvýšení úsilí Pákistánců, ale také větší mezinárodní tlak na kontrolu prodeje atomových zařízení, technologií a know-how. V roce 1974 se do programu zapojil Dr. Abdulkadír Chán, pákistánský fyzik zabývající se obohacováním uránia v holandských reaktorech. Do roku 1976 získal pro pákistánské agenty velmi cenné technologie.²¹⁷ Americká administrativa si sice uvědomila potenciální hrozby, které pákistánský jaderný program

představuje, ale neprosadila více než pákistánské přísliby, které pravděpodobně nikdy nebyly myšleny vážně. V roce 1976 pákistánská vláda oznámila budování osmi atomových elektráren, které měly ekonomicky odůvodnit výstavbu továrny na přepracovávání paliva, jejíž stavba byla vyjednávána s Francií. Odložení stavby této továrny se povedlo prosadit až americké iniciativě vedené Henrym Kissingerem. Výměnou za zrušení smlouvy s Francií prodaly USA Pákistánu 110 bojových letounů A-7. V osmdesátých letech se opět pokusily USA nabídnout Pákistánu dodávky konvenčních zbraní, tentokrát výměnou za opuštění programu na obohacování uránia, ale již nebyly tak úspěšné.²¹⁸ Vojenský převrat 1977 znamenal další zintenzivnění snah o vlastní atomovou zbraň, ale také zesílení zahraničního tlaku na kontrolu jaderných technologií. Pod tímto tlakem definitivně přerušila svou spolupráci s Pákistánem Francie a veškerý vývoj tak pokračoval prakticky jen na technologiích a znalostech dodaných Abdulkadírem Chánem. Zásadní přelom znamenal rok 1979, kdy se prvořadým strategickým imperativem stalo vytlačení sovětského vlivu z Afghánistánu. Tajné služby sice příležitostně hlásily vývoj pákistánského jaderného programu, ale až do roku 1986 prakticky bez většího ohlasu. Od toho roku začaly sice být na Pákistán uvalovány nejrůznější sankce, ale prakticky bez většího vlivu na jeho postup k vlastnictví atomových zbraní. V roce 1990 prezident Bush starší oficiálně přiznal, že již není možné spoléhat na to, že Pákistán tyto zbraně nevlastní.²¹⁹ Odhaduje se, že dostatečnou kapacitu k výrobě dosáhl Pákistán již v roce 1987.²²⁰ Pákistán zároveň intenzivně pracoval na získání vhodných nosičů pro své zbraně. Jednak to byly modifikované americké letouny F-16 a čínské rakety M-11, ale hlavní snaha byla vyvíjena především ve vývoji vlastních raketových systémů tříd Hatf, Ghórí a Šahín, které jsou svým doletem pokrýt celé území Indie.²²¹ Oficiálních parametrů pro použití jako nosič jaderné hlavice dosáhla raketa Hatf-2, otestovaná v roce 1989.²²² Oficiálně potvrdil vlastnictví atomových zbraní premiér Nawáz Šaríf v září 1997 a

první test se konal 28. května 1998. Důvěru nebudí ani fakt, že Pákistán oznámil testování šesti zařízení²²³ (z ideologických důvodů, protože Indie krátce před tím testovala pět zařízení), ale seizmická měření v Los Alamos nasvědčují, že výbuchů bylo více.²²⁴ V roce 1999 byla sice mezi Indií a Pákistánem uzavřena dohoda o omezení nukleárních testů a včasného upozornění na testy balistických střel, ale diplomatické úspěchy byly narušeny pákistánskou intervencí v Kašmíru a následným vojenským převratem. Generál Mušarraf sice po událostech z 11. září 2001 odvrhl radikální islamismus a vystupuje oficiálně jako blízký spojenec USA ve válce proti terorismu, zůstává ovšem otázka, jak aktivně se bude nadále podílet v tomto boji proti bojovníkům, které Pákistán pomáhal a pomáhá vyzbrojit a především nakolik účinně dokáže zabránit riziku použití jaderných zbraní. V současnosti se odhaduje pákistánský arzenál jaderných zbraní na 60 hlavic a nelze pravděpodobně očekávat výrazné snížení produkce atomových zbraní v regionu.²²⁵ Pákistán totiž již vlastní prakticky vše potřebné k obohacování uranu a k výrobě dalších zbraní. Případné dodávky si je schopný snadno zajistit i přes veškeré mezinárodní úsilí o snížení proliferace těchto zbraní. Imperativem zůstává především snaha o zamezení dalšího šíření jaderných technologií, a to jak do problematických zemí jako je Írán nebo severní Korea,²²⁶ a/nebo teroristickým organizacím. Že je tato hrozba více než reálná, nasvědčuje odhalení celé sítě černých obchodů napojených na hlavní postavu pákistánského jaderného programu Dr. Abdulkadíra Chána z roku 2003. Neméně důležitá je také bezpečnostní otázka provozu jaderných zařízení. Bezpečnostní situace, s ohledem na nepokoje v Balúčistánu, na Federálně spravovaných kmenových územích a v Kašmíru generuje velké riziko teroristického útoku proti jaderným elektrárnám,²²⁷ ať už s cílem získat radioaktivní materiál nebo co nejvíce zařízení poškodit.

11 Závěr - pokračující rozpad státu?

Pákistán splňuje většinu charakteristik, kterými se vyznačují rozpadající se státy; především chronickou nestabilitu, přetrvávající konflikt ve společnosti, ztrátu kontroly na monopol násilí, neschopnost střežení vlastních hranic a spoléhání se stále větší části společnosti na alternativní ekonomické struktury, což podporuje růst organizovaného zločinu, obchodu s drogami a zbraněmi, korupci apod.²²⁸ V analýze provedené organizací Fund for Peace získal Pákistán 100,1 bodů, ze 120 možných.²²⁹ Pro srovnání - Irák a Súdán, obecně považovaní za státy již zhroutené, získali 111,4 respektive 112,3 bodů. Přesto si Pákistán navenek nadále udržuje pozici silné mocnosti, která je schopná prosazovat své zájmy v mezinárodních vztazích. Tato situace je však pro Pákistán charakteristická (přes nejrůznější výkyvy) již po 60 let jeho existence a nic nenasvědčuje tomu, že by se v nejbližší době radikálně a/nebo trvale změnila.

Nejnovější politický vývoj v zemi jasně napodobuje dřívější modely. V loňském roce došlo k několika zásadním událostem: kromě vyostření vztahů mezi muslimskými extrémisty a vládou byly vyhlášeny všeobecné parlamentní volby, naplánované na 8. leden 2008.²³⁰ Ještě před těmito volbami však proběhly volby prezidentské, ve kterých byl na dalších pět let prodloužen mandát prezidenta Mušarrafa. Podmínkou nástupu ke druhému volebnímu období bylo odstoupení z pozice vrchního velitele armády.²³¹ Během příprav na znovuzvolení do prezidentského úřadu se proti Mušarrafovi otočilo veřejné mínění. Napjatá situace vyústila ve vyhlášení výjimečného stavu, pozastavení platnosti ústavy, ve veřejné nepokoje a masivní zatýkání především opozičních politiků a právníků, kteří se bouřili proti odvolání soudců Nejvyššího soudu. Výjimečný stav byl na nátlak veřejného mínění a mezinárodní kritiky odvolán 15. prosince 2007. Když byla 27. prosince 2007 při atentátu zabita nejsilnější kandidátka na vítězství v připravovaných volbách Bénazír Bhuttová,

zdála se pozice prezidenta Mušarrafa již neudržitelná.²³² Z útoku na oblíbenou političku, která se z exilu²³³ do země triumfálně vrátila teprve 18. října 2007,²³⁴ byly obviněny skupiny loajální prezidentovi, přestože oficiální zdroje označily z útoku teroristy napojené na al-Káidu. Okamžitě vznikla řada konspiračních teorií, které budou bezpochyby přežívat, ať už bude tato vražda někdy uspokojivě vysvětlena nebo ne. Mírné uklidnění poměrů nastalo po volbách, které byly odloženy na 18. února. Ve volbách zvítězila protiprezidentská koalice Pákistánské lidové strany a Pákistánské muslimské ligy (N). Novým premiérem se stal Júsuf Razá Kajllání.

O budoucím vývoji v zemi nelze příliš spekulovat. S jistotou lze říci prakticky pouze to, že politická stabilita Pákistánu je velmi nepravděpodobná a i nadále zůstává nejstabilnější silou v zemi armáda. Vzhledem k současné situaci je téměř jisté, že její pozice nebude v nejbližší době výrazně ohrožena, jakkoliv silný bude mezinárodní tlak vyvíjený na demokratizaci Pákistánu.

12 Poznámky

1. V souvislosti se spornými územími uvádějí různé prameny rozdílná data, dle oficiálních pákistánských pramenů je rozloha 796 095 km², (<http://www.infopak.gov.pk/BasicFacts.aspx>, 7. 3. 2008).
2. Slovo Paňdžáb znamená „oblast pěti vod“.
3. CIA The World Factbook, (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pk.html>, 7. 3. 2008).
4. Muhádžirové bývají někdy nazýváni také jako Hindustánci.
5. Odhadovaná gramotnost v roce 1992 byla pouze 36% populace, (<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/pakistan-zakladni-informace-o-teritoriu/1/1001468/#sec5>, 7. 3. 2008)
6. Od 15. srpna 1947 do 16. prosince 1971.
7. Bangladesh Bureau of Education Information and Statistics (http://www.banbeis.gov.bd/bd_pro.htm, 7.3.2008), různé neoficiální zdroje uvádějí až okolo 150 milionů obyvatel.
8. V době po vzniku nezávislého dominia v roce 1947 tvořili hinduisté dokonce téměř 20% populace.
9. Indoárijský jazyk vyvinutý ze sanskrtu.
10. Protoindická kultura se rozvíjela zhruba v letech 2500 - 1700 před naším letopočtem.
11. Marek, Jan: Pákistán. str. 8.
12. 356 - 323 před naším letopočtem.
13. 322 - 298 před naším letopočtem.
14. Hefthalité, tzv. Bílí Hunové, rozvrátili území na severozápadě Pákistánu. Místní vládnoucí Guptovci je sice porazili, ale již nedokázali obnovit moc své říše.
15. Dokladem je zpráva v knize arabského letopisce al-Balázurího *Kitáb al-futúh al-buldán* (Kniha vítězství nad městy), která však není pro Pákistán příliš příznivá: „Voda je tu vzácná, ovoce nepříliš dobré, lupiči nebezpeční; malé vojsko tu zmizí, velké zahyne hladem a žízní“. Marek, Jan: Pákistán, str. 13.
16. Dnešní Ghazní.
17. Marek, Jan: Pákistán, str. 16.
18. Timur Lenk (Timur Leng/Tamerlán) - vládce středoasijské Čagatajské říše.
19. Marek, Jan: Pákistán, str. 45.
20. Převážná většina hinduistů se na povstání nepodílela, protože jeho vítězství by pro ně znamenalo pouze návrat do staré podřízenosti muslimům. Proto také nebyli na rozdíl od muslimů vážněji potrestáni.
21. V tradičním islámském pojetí rozdělení světa na *dár al-islám* (území míru, obývaná muslimy) a *dár al-harb* (území války), kde je úsilí o šíření islámu mírovými i násilnými prostředky (= *džihád*) povinností všech dobrých muslimů.

22. Deobandský Dár al-Ulúm se nechá svým významem v seznamu muslimských náboženských učilišť zařadit hned za univerzitu al-Azhar v Káhiře. (<http://darululoom-deoband.com/english/index.htm>, 8.3.2008)
23. Sám Ahmad Chán pocházel ze starobylé rodiny, která mívala významný vliv na dvoře Velkých Mughalů.
24. Upadhya R.: ALIGARH MOVEMENT - Could it fulfil the dream of Sir Sayed? (<http://www.southasiaanalysis.org/papers7/paper611.html>, 8.3.2008).
25. Filipský Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 183.
26. http://www.mssu.edu/projectsouthasia/history/primarydocs/Political_History/ABKeith_Doc040.htm, 8. 3. 2008.
27. Osmanští sultáni tradičně zastávali i funkci chalífů až do roku 1924, kdy byl chalífát zrušen v rámci tureckých reforem prováděných režimem Mustafy Kemala Atatürka.
28. British Historians and Tragedy of India (<http://www.satyashodh.com/BritishHistoriansandTragedyofIndia-consequences.htm>, 8.3.2008).
29. Marek, Jan: Pákistán, str. 53.
30. http://ikdasar.tripod.com/sa_2000/renaissance/Iqbal/iqbal.htm, 8.3.2008.
31. Objem persky psané poezie na indickém subkontinentu dokonce převážil objem persky psané poezie v samotné Persii.
32. Maulána Altáf Hussajn Hálí (1837 - 1914) - urdský literát (<http://www.urdupoetry.com/hali.html>, 8.3.2008).
33. Raja, Masood A.: Texts of a Nation: The literary, political, and religious imaginary of Pakistan, str. 133.
34. Raja, Masood A.: Texts of a Nation: The literary, political, and religious imaginary of Pakistan, str. 150.
35. Raja, Masood A.: Texts of a Nation: The literary, political, and religious imaginary of Pakistan, str. 153.
36. Marek, Jan: Pákistán, str. 60.
37. Hlavní revize a v podstatě odmítnutí teorie dvou národů se dostavilo ze strany Husajna Šahída Suhravardího, předsedy Lidové ligy a premiéra v letech 1956 - 57. Definitivní zánik této teorie pak přišel až z odštěpením Východního Pákistánu a vznikem Bangladéše v roce 1971.
38. Název Pákistán pochází z pamfletu indického muslimského studenta v Oxfordu Čaundhrí Rahmata Alího *Now or Never. Are we to live or perish forever?*, vydaného 28. prosince 1933. Symbolický význam je Země rituálně čistých, ale jedná se o složení z písmen názvů jednotlivých provincií - Paňdžáb, Afghánistán (alespoň jeho část, která připadla na současnou Severozápadní pohraniční provincii), Kašmír, Sindh a Balúčistán.

39. Antonovová, K. A., Bongard-Levin G. M., Kotovskij G.G.: Dějiny Indie, str. 527 a dále
40. Indickou národní armádu (*Indian National Army*) vytvořilo Japonsko v roce 1942 a od roku 1943 jí velel Subha Chandra Bose, bengálský politik a bývalý prezident Indického národního kongresu, pod jehož velením si toto vojsko vysloužilo respekt svými vojenskými akcemi na severovýchodě Indie. (<http://www.calcuttaweb.com/people/netaji.shtml>, 9. 3. 2008).
41. Schulze, Reinhard: Dějiny islámského světa ve 20. století, str. 153.
42. Vnitroindické napětí bylo zvýšeno masivním hnutím zemědělských dělníků, kteří požadovali zlepšení pachtýřských podmínek. Antonovová, K. A., Bongard-Levin G. M., Kotovskij G.G.: Dějiny Indie, str. 539.
43. ŽUKOV, J. M. a kolektiv: Dějiny světa 1945 - 1949, str. 417.
44. ŽUKOV, J. M. a kolektiv: Dějiny světa 1945 - 1949, str. 425.
45. Podle údajů ze sčítání lidu v roce 1951 žilo v Pákistánu 75,8 milionu lidí. 42,1 milionu ve Východním a 33,7 milionu v Západním Pákistánu (<http://www.census.gov.pk/ProvinceRegion.htm>, 9. 3. 2008).
46. V Paňdžábu a Sindhu pěstovaná bavlna se dříve zpracovávala v textilkách v Bombaji, Kánpuru a Ahmadábádu podobně jako se východobengálská juta zpracovávala v Kalkatě. Obdobná situace byla i se surovinami pro potravinářský průmysl, zejména s obilninami a rýží.
47. Mezi nejvýznamnějšími je třeba zmínit společnosti Táta, Aditya Birla či Dalmia, které do současnosti pronikly doslova do desítek ekonomických odvětví a v celé řadě z nich patří k celosvětové špičce.
48. ŽUKOV, J. M. a kolektiv: Dějiny světa 1945 - 1949, str. 425.
49. Filipský Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 194.
50. Výraznou početní většinu přesídlenců do Pákistánu tvořili nemajetní a nekvalifikovaní muslimové s příhraničních oblastí, ale významnou roli sehrála i podstatně méně početná skupina velkostatkářů a průmyslníků z centrální Indie.
51. Antonovová, K. A., Bongard-Levin G. M., Kotovskij G.G.: Dějiny Indie, str. 547.
52. <http://pakistanspace.tripod.com/47.htm>, 9. 3. 2008.
53. Kromě postů „zdeděných“ po Džinnáhovi obsadili i Ministerstvo vnitra, informací a spojů (Názimuddínův bratr Chádža Šihábuddín) a Ministerstvo školství a průmyslu (Málik Fazlur Rahmán).
54. Filipský Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 200.
55. Paštúnské hnutí *Chudáj Chidmatkár* (doslova Služebníci boží), je nenásilnou organizací založenou jako odboj proti britské koloniální nadvládě. Vedl jej Ghándhího přítel a následovník Chán Abdulghaffár Chán a v období svého vrcholu mělo zhruba 100 000 členů a usilovalo o založení autonomního Paštúnistánu.

- Označení „rudé košile“ pochází z typického oblečení, které příslušníci nosili a v žádném případě nemá nic společného s komunistickým hnutím. Lynch Damon: Two Islamic Soldiers (<http://www.zmag.org/lynchsoldiers.htm>, 9. 3. 2008).
56. Pákistánská armáda na paštúnské povstání reagovala tvrdě, přistoupila dokonce k bombardování. Nejznámější akcí je masakr v Bábra Šaríf (<http://www.asianreflection.com/prismsprisons.shtml>, 9. 3. 2008).
 57. Filipský Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 207.
 58. Pákistán se stal členem britského Commonwealthu okamžikem vzniku nezávislého dominia, vystoupil z něj v roce 1972 na protest proti uznání nezávislosti Bangladéše, znovu vstoupil v roce 1989 a v roce 2007 byl vyloučen pro porušování lidských práv (<http://www.commonwealth-of-nations.org/article.php?id=5&subsection=4>, 9. 3. 2008).
 59. Filipský Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 208.
 60. Kazatelská islámská sekta, pojmenovaná podle svého zakladatele Mírzy Ghuláma Ahmada z Kádijánu. <http://www.alislam.org/introduction/index.html>. Vliv na pronásledování v Pákistánu roku 1953 měla i probritská orientace ahmadovců, kteří měli ve Velké Británii svou misijní centrálu.
 61. Filipský Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 213.
 62. <http://www.presidentofpakistan.gov.pk/FormerPresidents.aspx>, 11. 3. 2008.
 63. Sayeed Khalid B.: Pakistan: New Challenges to the Political System, str. 102.
 64. Marek, Jan: Pákistán, str. 103.
 65. http://www.pakistanconstitution-law.com/comparative_tables.asp, 11. 3. 2008.
 66. Marek, Jan: Pákistán, str. 105.
 67. <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1984/CJB.htm>, 11. 3. 2008.
 68. Filipský Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 220.
 69. Sayeed Khalid B.: Pakistan: New Challenges to the Political System, str. 103.
 70. Doxiadis Constantinos A.: Islamabad the Capital of Pakistan (www.doxiadis.org/files/pdf/Islamabad_project_publ.pdf, 11. 3. 2008).
 71. Filipský Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 224.
 72. V Bengálsku velmi důležitá Národní lidová strana maulány Bhášíního se totiž, na protest proti nedostatečné pomoci centrální vlády obyvatelstvu postiženému cyklónem v listopadu 1970, voleb nezúčastnila. Filipský Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 226.
 73. V součtu hlasů z obou částí země totiž získala Lidová liga absolutní většinu.

74. <http://www.bd71.com/liberation-war.html>, 12. 3. 2008.
75. Banerjee Sanjoy: Explaining the American „Tilt“ in the 1971 Bangladesh Crisis: A Late Dependency Approach.
76. Filipký Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 230.
77. Mimo to zbavil funkce guvernéra státní banky, generálního prokurátora, šéfa výzvědné služby a celé řady dalších nejdůležitějších osob ve státě.
78. Bray John: Pakistan at 50: a state in decline?, str. 321.
79. Akce nespokojených dělníků byly dvou různých typů: 1) *gheráo* - pokojné obklíčení budov a omezení pohybu manažerů a 2) *džaláo* - násilné demonstrace s výtržnostmi a zapalováním dopravních prostředků.
80. Sardárové byli vůdci kočovných a polokočovných kmenů v balúčských horách.
81. http://www.pakistanconstitution-law.com/comparative_tables.asp, 11. 3. 2008.
82. <http://www.presidentofpakistan.gov.pk/FormerPresidents.aspx>, 11. 3. 2008.
83. Bray John: Pakistan at 50: a state in decline?, str. 320.
84. Filipký Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 234.
85. <http://www.presidentofpakistan.gov.pk/FormerPresidents.aspx>, 11. 3. 2008.
86. Khalid, Tanveer: Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947 - 1988, str. 215.
87. Khalid, Tanveer: Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947 - 1988, str. 224.
88. V roce 1980 nahradil stolice islámského práva Federální náboženskopravní soud, který posuzoval slučitelnost všech zákonů s islámskými principy.
89. Marek, Jan: Pákistán, str. 122.
90. Kropáček Luboš: Duchovní cesty islámu, str. 135.
91. Khalid, Tanveer: Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947 - 1988, str. 228.
92. Hnutí za obnovu demokracie vzniklo sloučením osmi opozičních stran do volné aliance. Největší podporu obyvatelstva měla Pákistánská lidová strana, přestože se po popravě Z. A. Bhutta zmítala ve frakčním boji, nejdůležitější roli však hrály pravicové strany.
93. Rakisits C. G. P.: Centre-Province Relations in Pakistan Under Prezident Zia: The Government's and the Opposition's Approaches, str. 79.
94. Khalid, Tanveer: Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947 - 1988, str. 231 a dále.
95. 36. výročí nezávislosti Pákistánu.
96. Rakisits C. G. P.: Centre-Province Relations in Pakistan Under Prezident Zia: The Government's and the Opposition's Approaches, str. 81.

97. Filipský Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 243.
98. Článek ústavy 58(2) b.
99. V Sindhu kandidovalo 30 a v Paňdžábu 60 členů Pákistánské lidové strany, kteří byli následně ze strany vyloučeni.
100. <http://pakistanspace.tripod.com/88.htm>, 21. 3. 2008.
101. Filipský Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 235.
102. Gayer Laurent: A divided city. "Ethnic" and "religious" conflicts in Karachi, Pakistan (<http://www.ceri-sciencespo.com/archive/mai03/artlg.pdf>, 22. 3. 2008).
103. Grare Frédéric: PAKISTAN: The Resurgence of Baluch Nationalism, str. 3 (www.CarnegieEndowment.org/pubs, 6. 4. 2008).
104. Salafija je hnutí vyznavačů „zbožných předků“ (salaf) a původního, originálního islámu, vyznačující se snahou chránit islám před tlakem modernizace vypjatou náboženskou přísností a zbožností. Hnutí které se prosadilo v 18. století na Arabském poloostrově pod vedením Muhammad ibn Abdulwahhába a rodiny Sa'udovců je tak typickým příkladem salafije. Modernější podoba je pak doplněna intelektuální a morální argumentací. Kropáček Luboš: Duchovní cesty islámu, str. 173.
105. <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5380.htm>, 25. 3. 2008.
106. <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=950DE6DB153CF933A15752C1A96E948260>, 25.3.2008.
107. <http://www.worldpolicy.org/journal/articles/wpj05-3/crossette.html>, 25. 3. 2008.
108. <http://www.presidentofpakistan.gov.pk/FormerPresidents.aspx>, 11. 3. 2008.
109. Titul *pír pagáro* pochází ze sindhské tradice, že učenec poražený v učené debatě odevzdá svůj turban. První Pír pagáro byl tedy mudrc, který vyhrál mnoho takových debat. Pír pagáro poražený ve volbách roku 1988 byl Šáh Mardan Šáh II., který byl již sedmým spirituálním vůdcem sindhského súfijského hnutí Húrů, (<http://pakistan-election.jumptv.com/pakistanelections+keycontenders2008.php>, 11. 3. 2008).
110. Do země se vrátila z dvouletého nuceného exilu roku 1986 za nadšeného přijetí veřejnosti, podobně jako v roce 2007.
111. Bray John: Pakistan at 50: a state in decline?, Jan Marek uvádí 92 mandáty. 20 mandátů bylo vyhrazeno pro ženy, které byly jmenovány volenými poslanci a 10 křesel obsadili zvláště volení zástupci náboženských menšin.
112. Bray John: Pakistan at 50: a state in decline?, str. 324.
113. Fatva, fetva - právní dobrozdání muftího založené na kanonizovaných textech islámu, kterým se dává odpověď na ožehavou otázku z aktuální společenské praxe.
114. Filipský Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 249, http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/4032997.stm, 28. 3. 2008.

115. Bray John: Pakistan at 50: a state in decline?, str. 320.
116. Filipský Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 249.
117. Bray John: Pakistan at 50: a state in decline?, str. 317.
118. <http://pakistanspace.tripod.com/90.htm>, 28. 3. 2008.
119. Bray John: Pakistan at 50: a state in decline?, str. 318.
120. Bray John: Pakistan at 50: a state in decline?, str. 321.
121. Bray John: Pakistan at 50: a state in decline?, Filipský Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 250.
122. Marek, Jan: Pákistán, str. 141.
123. <http://pakistanspace.tripod.com/93.htm>, 30. 3. 2008.
124. Bray John: Pakistan at 50: a state in decline?, str. 325.
125. Filipský Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 251.
126. Hadži Naváz Khokhár byl v roce 1995 (rok před svým jmenováním do vlády Bénazír Bhuttové), zatčen a obviněn z defraudace 550 milionů rupií. Odsouzen byl až v červnu 2004. Přestože tento případ je extrémní výškou částky, nebyla defraudace mezi pákistánskými politiky nijak výjimečnou záležitostí kdykoliv se dostali k moci (http://www.dailytimes.com.pk/default.asp?page=2006\05\10\story_10-5-2006_pg13_3, 29.3.2008).
127. Filipský Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 251.
128. Gayer Laurent: A divided city. "Ethnic" and "religious" conflicts in Karachi, Pakistan (<http://www.ceri-sciencespo.com/archive/mai03/artlg.pdf>, 22. 3. 2008).
129. Sunnité vytvořili například Vojsko svatých druhů Prorokových (*Sipahe sahábe pak*), které napadalo šíitská shromáždění, ze kterých vznikla Muhammadova armáda (*Sipahe Muhammad*), která jim útoky oplácela.
130. Bray John: Pakistan at 50: a state in decline?
131. http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/4032997.stm, 30. 3. 2008.
132. Bray John: Pakistan at 50: a state in decline?, str. 320.
133. <http://www.i-p-o.org/PAKELECT.HTM>, 30. 3. 2008.
134. <http://www.presidentofpakistan.gov.pk/FormerPresidents.aspx>, 11. 3. 2008.
135. http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/2228796.stm, 30. 3. 2008.
136. http://www.swissinfo.ch/eng/front/detail/Amnesty_spells_trouble_for_Swiss_Bhutto_case.html?siteSect=105&sid=8298245&rss=true&ty=st, 30. 3. 2008.
137. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/monitoring/102445.stm>, 30. 3. 2008.
138. Filipský Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 256.
139. <http://www.atmonline.cz/analyzy/indie-pakistan/index.htm>, 1. 4. 2008.

140. Bray John: Pakistan at 50: a state in decline?, str. 323.
141. Bray John: Pakistan at 50: a state in decline?, Gayer Laurent: A divided city. "Ethnic" and "religious" conflicts in Karachi, Pakistan (<http://www.ceri-sciencespo.com/archive/mai03/artlg.pdf>, 22. 3. 2008).
142. Gayer Laurent: A divided city. "Ethnic" and "religious" conflicts in Karachi, Pakistan (<http://www.ceri-sciencespo.com/archive/mai03/artlg.pdf>, 22. 3. 2008).
143. Úroveň gramotnosti na venkově v provincii Sindh byla v roce 1972 17,5% a do roku 1981 poklesla na 15,6%. Rakisits C. G. P.: Centre-Province Relations in Pakistan Under Prezident Zia: The Government's and the Opposition's Approaches, str. 83.
144. Lieberman, Samuel S.: Demografic Perspectives on Pakistan's Development, str. 89.
145. Gayer Laurent: A divided city. "Ethnic" and "religious" conflicts in Karachi, Pakistan (<http://www.ceri-sciencespo.com/archive/mai03/artlg.pdf>, 22. 3. 2008).
146. <http://www.binghamton.edu/cdp/era/elections/pak97par.html>, 1. 4. 2008.
147. Filipický Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 243.
148. Gayer Laurent: A divided city. "Ethnic" and "religious" conflicts in Karachi, Pakistan (<http://www.ceri-sciencespo.com/archive/mai03/artlg.pdf>, 22. 3. 2008).
149. <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9B0DE5DF1631F93AA35751C1A96F958260>, 4. 4. 2008.
150. http://topics.nytimes.com/top/reference/timestopics/people/s/nawaz_sharif/index.html?inline=nyt-per, 4. 4. 2008.
151. Filipický Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 257.
152. http://findarticles.com/p/articles/mi_m0XPQ/is_1999_Nov_1/ai_57432571, 4. 4. 2008.
153. <http://www.presidentofpakistan.gov.pk/FormerPresidents.aspx>, 11. 3. 2008.
154. <http://rupeenews.com/2007/11/27/why-was-liaqat-ali-khan-assassinated-a-forgotten-pakistani/>, 4. 4. 2008.
155. Fair, Christine C.: THE COUNTERTERROR COALITIONS - Cooperation with Pakistan and India, str. 5.
156. Jedinou alternativou, pokud by Pákistán nezpřístupnil svůj vzdušný prostor, by bylo létat přes nepřátelský Írán.
157. Fair, Christine C.: THE COUNTERTERROR COALITIONS - Cooperation with Pakistan and India, str. 27.
158. Fair, Christine C.: THE COUNTERTERROR COALITIONS - Cooperation with Pakistan and India, str. 23.
159. <http://www.britannica.com/eb/article-9012039/Baloch>, 6. 4. 2008.
160. Grare Frédéric: PAKISTAN: The Resurgence of Baluch Nationalism (www.CarnegieEndowment.org/pubs, 6. 4. 2008).

161. Grare Frédéric: PAKISTAN: The Resurgence of Baluch Nationalism (www.CarnegieEndowment.org/pubs, 6. 4. 2008), <http://thebaluch.com/index.php>, 6. 4. 2008.
162. Waisová Šárka: Současné otázky mezinárodní bezpečnosti, str. 137.
163. Waisová Šárka a kolektiv: Ve stínu modernity - Perspektivy a problémy rozvoje, str. 132.
164. UNHCR (Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky) uvádí, že od roku 2001 do roku 2004 se vrátilo do Afghánistánu 3,5 milionů uprchlíků. Waisová Šárka a kolektiv: Ve stínu modernity - Perspektivy a problémy rozvoje, str. 131.
165. Většina zatčených uprchlíků je držena pouze ve „vyšetřovací“ vazbě a bývají po nějaké době propuštěni, nejčastěji po obdržení patřičného úplatku. Pokud k soudu dojde, bývají obvykle ve velkém počtu propouštěni. Closed Door Policy: Afghan Refugees in Pakistan and Iran (<http://www.hrw.org/refugees>, 7. 4. 2008).
166. Ghost Prisoner: Two Years in Secret CIA Detention (<http://hrw.org/reports/2007/us0207/>, 7. 4. 2008).
167. HUMAN RIGHTS WATCH: Contemporary Forms of Slavery.
168. Výsledek 97,5 % ve prospěch prezidenta Mušarrafa odsoudily nezávislí pozorovatelé (včetně Pákistánské komise pro lidská práva a nezávislých novinářů) za zmanipulovaný.
169. http://ec.europa.eu/external_relations/human_rights/eu_election_ass_observ/pak/pr_estat.htm, 8. 4. 2008.
170. PML (Q) - *Pakistan Muslim League (Quaid-i Azam)* - Pákistánská muslimská liga (Káide Azam) vznikla odštěpením z původní Pákistánské muslimské ligy před volbami v roce 2002. Opoziční frakci tvoří PML (N) - *Pakistan Muslim League (Nawaz)*.
171. http://satp.org/satporgtp/countries/pakistan/database/nationalassembly_results.htm, 8. 4. 2008.
172. Filipský Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Maledív, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 260.
173. <http://www.pakistani.org/pakistan/constitution/amendments/17amendment.html>, 8. 4. 2008.
174. Stern Nicholas: A Strategy for Development, str. 85.
175. <http://www.presidentofpakistan.gov.pk/FFEconomy.aspx>, 9. 4. 2008.
176. Independent Evaluation Group: Pakistan: An Evaluation of the World Bank's Assistance, str. xiii.
177. Stern Nicholas: A Strategy for Development, str. 93.
178. <http://thebaluch.com/>, 6. 4. 2008.
179. Většina studentů v madrasách je ve věku mezi 5 a 18 lety. Značná část z nich kromě madrasy navštěvuje i veřejnou školu, Andrabi, Tahir a kol.: Religious Schol Enrollment in Pakistan, str. 10.

180. Siddiq Ayesha: Military Inc. Inside Pakistan's Military Economy, str. 142.
181. Kakepoto Hamadullah: Discrimination of Women in Rural Sindh: A Sociological Analysis, str. 5.
182. http://www.bbc.co.uk/czech/India_Pakistan/1947.shtml, 10. 4. 2008.
183. <http://jammukashmir.nic.in/profile/welcome.html>, 10. 4. 2008.
184. Odhaduje se, že na území Džammú a Kašmír tvoří muslimové asi 64% populace, hinduisté 32%, Sikhové 2% a buddhisté 1%. Obyvatelstvo Ázád Kašmír je z 99% muslimské (http://www.jammu-kashmir.com/basicfacts/tour/figures_iii.html, 10. 4. 2008).
185. Marek, Jan: Pákistán, str. 72.
186. UNCIP - United Nations Commission for India and Pakistan, ustanovená v lednu 1948 na základě Rezoluce 39 Rady bezpečnosti OSN (<http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unmogip/background.html>, 10. 4. 2008).
187. UNMOGIP - United Nations Military Observer Group in India and Pakistan, ustanovená v dubnu 1948 na základě Rezoluce 47, se začátkem mise od ledna 1949 (<http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unmogip/background.html>, 10. 4. 2008).
188. <http://kashmir.ahrchk.net/mainfile.php/after1947/43/>, 10. 4. 2008).
189. <http://www.kashmiri-cc.ca/un/>, 10. 4. 2008.
190. Marek, Jan: Pákistán, str. 72.
191. Alam, Udala Z.: Questioning the Water Wars Rationale: A Case Study of the Indus Waters Treaty, str. 342 - 344.
192. <http://jammukashmir.nic.in/>, 10. 4. 2008.
193. <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1984/CJB.htm>, 3. 4. 2008.
194. <http://www.rediff.com/news/2005/sep/08war1.htm>, 10. 4. 2008.
195. <http://www.freeindia.org/biographies/greatleaders/shastri/page26.htm>, 10. 4. 2008.
196. Filipký Jan, Knotková-Čapková Blanka, Marek Jan, Vavroušková Stanislava: Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu A Šrí Lanky, str. 220.
197. Osvobozenecá armáda.
198. http://www.bbc.co.uk/czech/India_Pakistan/1971.shtml, 11. 4. 2008.
199. <http://jammukashmir.nic.in/profile/cntit7.htm>, 11. 4. 2008.
200. <http://edition.cnn.com/TECH/computing/9910/08/pakistani.hack/>, 11. 4. 2008.
201. http://www.bbc.co.uk/czech/India_Pakistan/1989.shtml, 5. 4. 2008.
202. Největší napětí bylo pravděpodobně v oblasti ledovce Siačen, kterou obě země začaly opevňovat ze své strany (http://www.southasianmedia.net/Magazine/journal/7_legal_purview.htm, 10. 4. 2008).
203. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/monitoring/102445.stm>, 3. 4. 2008.
204. <http://www.atmonline.cz/analyzy/indie-pakistan/index.htm>, 11. 4. 2008.
205. http://www.bbc.co.uk/czech/India_Pakistan/2001.shtml, 5. 4. 2008.

206. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/10/11/AR2005101101727.html>, 11. 4. 2008.
207. <http://www.guardian.co.uk/world/2006/dec/05/pakistan.india>, 11. 4. 2008.
208. V tomto ohledu ho „překoná“ pouze arabsko-izraelský konflikt o Palestinu.
209. Ganguly, Sumit; Bajpai, Kanti: India and the Crisis in Kashmir, str. 404.
210. Ganguly, Sumit; Bajpai, Kanti: India and the Crisis in Kashmir, str. 407.
211. Waisová, Šárka a kol.: Atlas mezinárodních vztahů, str. 107.
212. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/monitoring/102445.stm>, 30. 3. 2008.
213. <http://nuclearweaponarchive.org/India/IndiaWDevelop.html>, 30. 3. 2008.
214. Sokolovski, Henry D.: Pakistan's Nuclear Future: Worries beyond War, str. 62.
215. Sokolovski, Henry D.: Pakistan's Nuclear Future: Worries beyond War, str. 52.
216. <http://nuclearweaponarchive.org/India/IndiaSmiling.html>, 30. 3. 2008.
217. Sokolovski, Henry D.: Pakistan's Nuclear Future: Worries beyond War, str. 65.
218. Sokolovski, Henry D.: Pakistan's Nuclear Future: Worries beyond War, str. 66.
219. V září 1985 byl v USA přijat tzv. Presslerův dodatek, který prezidenta každoročně zavazoval k potvrzení, že Pákistán nevlastní atomové zbraně. (<http://www.cooperativeresearch.org/context.jsp?item=a0885pressleramendment>, 30. 3. 2008).
220. Sokolovski, Henry D.: Pakistan's Nuclear Future: Worries beyond War, str. 71.
221. Raketa Šahín II (založená na čínských raketách M 18) je schopná nést nálož 400 - 500 kg na vzdálenost až 1000 km, Ghórí/Hatf V (pravděpodobně odvozená od korejských raket typu Nodong) může nést hlavici o hmotnosti až 1300 kg na vzdálenost 1350 - 1500 km, a Ghóří III má mít dosah až 3000 km. FAS Military Network Affairs: Pakistan Nuclear Weapons (<http://www.scribd.com/doc/2286170/Pakistan-Nuclear-Weapons>, 30. 3. 2008).
222. <http://www.fas.org/nuke/guide/pakistan/nuke/chron.htm>, 30. 3. 2008.
223. 5 testů proběhlo 28. května 1998 a šestý 30. května.
224. <http://www.fas.org/nuke/guide/pakistan/nuke/>, 30. 3. 2008.
225. CRS Report for Congress: Pakistan's Nuclear Weapons: Proliferation and Security Issues (<http://ftp.fas.org/sqp/crs/nuke/RL34248.pdf>, 30. 3. 2008).
226. Lýbie se přiznala k vlastnímu jadernému programu, založenému velkou mírou právě na nákupu z Pákistánu, a zřekla se ho výměnou za ekonomické a politické výhody. Informace poskytnuté Lýbií vedly také k odhalení sítě Dr. Abdulkadíra Chána (<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A47259-2004Aug30.html>, 30. 3. 2008).
227. V plném provozu jsou dvě jaderné elektrárny (Kašma a KANUPP) a jedna je ve výstavbě.
228. Waisová, Šárka a kol.: Atlas mezinárodních vztahů, str. 88.
229. Porovnává se dvanáct ukazatelů, přičemž za každý z nich stát obdrží body v rozmezí 1 až 10. Mezi sledované údaje patří např. míra příjmové nerovnosti,

- rychlost/náhlost ekonomického úpadku, míra kriminalizace a delegitimizace státu, vývoj demografických faktorů a míra porušování lidských práv.
<http://www.fundforpeace.org/web/index.php>, 12. 4. 2008.
230. <http://www.telegraph.co.uk/news/main.jhtml?xml=/news/2007/11/11/wpak411.xml>, 12. 4. 2008.
231. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/08/29/AR2007082900495.html>, 12. 4. 2008.
232. <http://edition.cnn.com/2007/WORLD/asiapcf/12/27/pakistan.bhutto/index.html>, 12. 4. 2008.
233. Prezident Mušarraf udělil Bénazír Bhuttové i Nawázu Šarífovi amnestii na korupční skandály, za které byly dříve odsouzeni, aby se mohli vrátit do Pákistánu a účastnit se voleb.
234. <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/asia/article2456182.ece>, 12. 4. 2008.

13 Seznam použitých zdrojů a pramenů

Publikace

- ANDRABI Tahir, DAS Jishnu, KHWAJA Asim Ijaz, ZAJONIC Tristan. *Religious School Enrollment in Pakistan*. Washington: The World Bank Development Research Group, 2005. 41s.
- ANTONOVOVÁ, K. A., BONGARD-LEVIN G. M., KOTOVSKIJ G.G. *Dějiny Indie*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1980. 669 s.
- FAIR, Christine C. *THE COUNTERTERROR COALITIONS Cooperation with Pakistan and India*. Pittsburg: RAND Corporation, 2004. 128 s. ISBN 0-8330-3559.
- FILIPSKÝ, Jan, KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka, MAREK, Jan, VAVROUŠKOVÁ, Stanislava. *Dějiny Bangladéše, Bhútánu, Malediv, Nepálu, Pákistánu a Šrí Lanky*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2003. 471 s. ISBN 80-7106-647-8
- HUMAN RIGHTS WATCH. *Contemporary Forms of Slavery*. 1995. 116 s. ISBN 1-56432-154-1
- INDEPENDENT EVALUATION GROUP. *Pakistan: An Evaluation of the World Bank's Assistance*. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development, 2006. 104 s. ISBN 0-8213-6668-8
- KAKEPOTO, Hamadullah. *Discrimination of Women in Rural Sindh: A Sociological Analysis*. The University of Karachi, 2005.
- KHALID, Tanveer. *Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947 - 1988*. The University of Karachi, 2004.
- KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 3. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003. 293 s. ISBN 80-7021-613-1.
- MAREK, Jan. *Pákistán*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. 203 s. ISBN 80-7277-142-6.

- RAJA, Masood A. *TEXTS OF A NATIONS: THE LITERARY, POITICAL, AND RELIGIOUS IMAGINARY OF PAKISTAN*. The Florida State University, 2006.
- SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. 1. vyd. Brno: Atlantis, 2007. 447 s. ISBN 978-80-7108-284-2.
- SIDDIQA Ayesha. *Military Inc. Inside's Pakistan Military Economy*. 1. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2007. 292 s. ISBN 978-0-19-547498-4.
- STERN Nicholas. *A Strategy for Development*. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development, 2002. 193 s. ISBN0-8213-4980-5.
- WAISOVÁ, Šárka a kolektiv. *Ve stínu modernity - Perspektivy a problémy rozvoje*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. 375 s. ISBN 80-86898-54-7.
- WAISOVÁ, Šárka a kolektiv. *Atlas mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 158 s. ISBN 978-80-7380-015-4.
- WAISOVÁ, Šárka. *Současné otázky mezinárodní bezpečnosti*. 1. vyd. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2003. 143 s. ISBN 80-86473-42-2.
- ŽUKOV, J. M. a kolektiv. *Dějiny světa 1945 - 1949*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1988. 703 s.

Odborné články a zprávy agentur

- ALAM, Udala Z. Questioning the Water Wars Rationale: A Case Study of the Indus Waters Treaty. *The Geographical Journal*, Vol. 168, No. 4, Water Wars? Geographical Perspectives. 2002, str. 341 - 353.
- BANERJEE, Sanjoy. Explaining the American „Tilt“ in the 1971 Bangladesh Crisis: A Late Dependency Approach. *International Studies Quarterly*, Vol. 31, No. 2, 1987, str. 201 - 216.

- BRAY, John. Pakistan at 50: A State in Decline? *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 73, No. 2, Asia and the Pacific. (1997), str. 315-331.
- DOXIADIS, Constantinos, A. Islamabad the Capital of Pakistan. http://www.doxiadis.org/files/pdf/Islamabad_project_publ.pdf, 11. 3. 2008.
- FAS Military Affairs. Pakistan Nuclear Weapons. <http://www.scribd.com/doc/2286170/Pakistan-Nuclear-Weapons>, 30. 3. 2008.
- GANGULY, Sumit, BAJPAI, Kanti. India and the Crisis in Kashmir. *Asian Survey*, Vol. 34, No. 5, 1968, str. 401-416.
- GAYER, Laurent. A divided city. "Ethnic" and "religious" conflicts in Karachi, Pakistan. 2003, <http://www.ceris-sciencespo.com/archive/mai03/artlg.pdf>, 22. 3.2008.
- GRARE, Frédéric. PAKISTAN: The Resurgence of Baluch Nationalism. *South Asia Project*, 2006, www.CarnegieEndowment.org/pubs, 6. 4. 2008.
- KERR Paul, NIKITIN Mary Beth. Pakistan's Nuclear Weapons: Proliferation and Security Issues. *CRS Report for Congress*. 2008, <http://ftp.fas.org/sgp/crs/nuke/RL34248.pdf>, 30. 3. 2008.
- LIEBERMAN, Samuel S. Demographic Perspectives on Pakistan's Development. *Population and Development Review*, Vol. 8, No. 1. (1982), str. 85-120.
- LYNCH, Damon. Prism and Prison. *Asian Reflection*, 2004, <http://www.asianreflection.com/prismsprisons.shtml>, 9. 3. 2008.
- LYNCH, Damon. Two Islamic Soldiers, <http://www.zmag.org/lynchsoldiers.htm>, 9. 3. 2008.
- RAKISITS, C. G. P. Centre-Province Relations in Pakistan Under Prezident Zia: The Government's and the Opposition's Approaches. *Pacific Affairs*, Vol. 61, No. 1, 1988, str. 78 - 97.

- SAYEED, Khalid B. Pakistan: New Challenges to the Political System. *Asian Survey*, Vol. 8, No. 2, A Survey of Asia in 1967: Part II. (1968), str. 97-104.
- UPADHYA R. ALIGARH MOVEMENT - Could it fulfil the dream of Sir Sayed? South Asia Analysis Group, 2003, Paper no. 611. <http://www.southasiaanalysis.org/papers7/paper611.html>, 8. 3. 2008.
- Scheme of Reforms passed at the 31st session of the Indian National Congress held at Lucknow on 29 December 1916 and adopted by the All-India Moslem League at its Meeting on 31 December 1916. 1916, http://www.mssu.edu/projectsouthasia/history/primarydocs/Political_History/ABKeithDoc040.htm, 8. 3. 2008.
- Closed Door Policy: Afghan Refugee in Pakistan and Iran. *Human Rights Watch*, Vol. 14, No. 2, 2002, <http://www.hrw.org/refugees>, 7. 4. 2008.
- Ghost Prisoner: Two Years in Secret CIA Detention. *Human Rights Watch*, Vol. 19, No. 1, 2007, <http://hrw.org/reports/2007/us0207/>, 7. 4. 2008.

Internetové zdroje

- <http://darululoom-deoband.com/english/index.htm>, 8. 3. 2008.
- http://ec.europa.eu/external_relations/human_rights/eu_election_as_s_observ/pak/prestat.htm, 8. 4. 2008.
- <http://edition.cnn.com/2007/WORLD/asiapcf/12/27/pakistan.bhutto/index.html>, 12. 4. 2008.
- <http://edition.cnn.com/TECH/computing/9910/08/pakistani.hack/>, 11. 4. 2008.
- http://findarticles.com/p/articles/mi_m0XPQ/is_1999_Nov_1/ai_57432571, 4. 4. 2008.

- http://ikdasar.tripod.com/sa_2000/renaissance/Iqbal/iqbal.htm, 8. 3. 2008.
- <http://jammukashmir.nic.in/>, 10. 4. 2008.
- <http://jammukashmir.nic.in/profile/cntit7.htm>, 11. 4. 2008.
- <http://jammukashmir.nic.in/profile/welcome.html>, 10. 4. 2008.
- <http://kashmir.ahrchk.net/mainfile.php/after1947/43/>, 10. 4. 2008.
- http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/2228796.stm, 30. 3. 2008.
- http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/4032997.stm, 28. 3. 2008.
- <http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/monitoring/102445.stm>, 30. 3. 2008.
- <http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/monitoring/102445.stm>, 3. 4. 2008.
- <http://nuclearweaponarchive.org/India/IndiaSmiling.html>, 30. 3. 2008.
- <http://nuclearweaponarchive.org/India/IndiaWDevelop.html>, 30. 3. 2008.
- <http://pakistan-election.jumptv.com/pakistanelections+keycontenders2008.php>, 11. 3. 2008.
- <http://pakistanspace.tripod.com/47.htm>, 9. 3. 2008.
- <http://pakistanspace.tripod.com/88.htm>, 21. 3. 2008.
- <http://pakistanspace.tripod.com/90.htm>, 28. 3. 2008.
- <http://pakistanspace.tripod.com/93.htm>, 30. 3. 2008.
- <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=950DE6DB153CF933A15752C1A96E948260>, 25. 3. 2008.
- <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9B0DE5DF1631F93AA35751C1A96F958260>, 4. 4. 2008.
- <http://rupeenews.com/2007/11/27/why-was-liaqat-ali-khan-assassinated-a-forgotten-pakistani/>, 4. 4. 2008.
- http://satp.org/satporgtp/countries/pakistan/database/nationalassembly_results.htm, 8. 4. 2008.

- <http://thebaluch.com/index.php>, 6. 4. 2008.
- http://topics.nytimes.com/top/reference/timestopics/people/s/nawaz_sharif/index.html?inline=nyt-per, 4. 4. 2008.
- <http://www.atmonline.cz/analyzy/indie-pakistan/index.htm>, 1. 4. 2008.
- <http://www.atmonline.cz/analyzy/indie-pakistan/index.htm>, 11. 4. 2008.
- http://www.banbeis.gov.bd/bd_pro.htm, 7. 3. 2008.
- http://www.bbc.co.uk/czech/India_Pakistan/1947.shtml, 5. 4. 2008.
- http://www.bbc.co.uk/czech/India_Pakistan/1971.shtml, 5. 4. 2008.
- http://www.bbc.co.uk/czech/India_Pakistan/1989.shtml, 5. 4. 2008.
- http://www.bbc.co.uk/czech/India_Pakistan/2001.shtml, 5. 4. 2008.
- <http://www.bd71.com/liberation-war.html>, 12. 3. 2008.
- <http://www.binghamton.edu/cdp/era/elections/pak97par.html>, 1. 4. 2008.
- <http://www.britannica.com/eb/article-9012039/Baloch>, 6. 4. 2008.
- <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/pakistan-zakladni-informace-o-teritoriu/1/1001468/#sec5>, 7. 3. 2008.
- <http://www.calcuttaweb.com/people/netaji.shtml>, 9. 3. 2008.
- <http://www.census.gov.pk/ProvinceRegion.htm>, 9. 3. 2008.
- <http://www.commonwealth-of-nations.org/article.php?id=5&subsection=4>, 9. 3. 2008.
- <http://www.cooperativeresearch.org/context.jsp?item=a0885pressleamendment>, 30. 3. 2008.
- http://www.dailytimes.com.pk/default.asp?page=2006\05\10\story_10-5-2006_pg13_3, 29. 3. 2008.
- <http://www.fas.org/nuke/guide/pakistan/nuke/chron.htm>, 30. 3. 2008.
- <http://www.freeindia.org/biographies/greatleaders/shastri/page26.htm>, 10. 4. 2008.

- <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1984/CJB.htm>, 11. 3. 2008.
- <http://www.guardian.co.uk/world/2006/dec/05/pakistan.india>, 11. 4. 2008.
- <http://www.infopak.gov.pk/BasicFacts.aspx>, 7. 3. 2008.
- <http://www.i-p-o.org/PAKELECT.HTM>, 30. 3. 2008.
- http://www.jammu-kashmir.com/basicfacts/tour/figures_iii.html, 10. 4. 2008.
- <http://www.kashmiri-cc.ca/un/>, 10. 4. 2008.
- http://www.mssu.edu/projectsouthasia/history/primarydocs/Political_History/ABKeithDoc040.htm, 8. 3. 2008.
- http://www.pakistanconstitution-law.com/comparative_tables.asp, 11. 3. 2008.
- <http://www.pakistani.org/pakistan/constitution/amendments/17amendment.html>, 8. 4. 2008.
- <http://www.presidentofpakistan.gov.pk/FFEconomy.aspx>, 9. 4. 2008.
- <http://www.presidentofpakistan.gov.pk/FormerPresidents.aspx>, 11. 3. 2008.
- <http://www.rediff.com/news/2005/sep/08war1.htm>, 10. 4. 2008.
- <http://www.satyashodh.com/BritishHistoriansandTragedyofIndia-consequences.htm>, 8. 3. 2008.
- http://www.southasianmedia.net/Magazine/journal/7_legal_purview.htm, 10. 4. 2008.
- <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5380.htm>, 25. 3. 2008.
- http://www.swissinfo.ch/eng/front/detail/Amnesty_spells_trouble_for_Swiss_Bhutto_case.html?siteSect=105&sid=8298245&rss=true&ty=st, 30. 3. 2008.
- <http://www.telegraph.co.uk/news/main.jhtml?xml=/news/2007/11/11/wpak411.xml>, 12. 4. 2008.

- <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/asia/article2456182.ece>, 12. 4. 2008.
- <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unmogip/background.html>, 10. 4. 2008.
- <http://www.urdupoetry.com/hali.html>, 8. 3. 2008.
- <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A47259-2004Aug30.html>, 30. 3. 2008.
- <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/10/11/AR2005101101727.html>, 11. 4. 2008.
- <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/08/29/AR2007082900495.html>, 12. 4. 2008.
- <http://www.worldpolicy.org/journal/articles/wpj05-3/crossette.html>, 25. 3. 2008.
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pk.html>, 7. 3. 2008.

14 Resumé

Modern history of Pakistan is full of uplifting advances as well as terrifying deteriorations. These changes have always been affected by political development of the country and vice versa. Since independence in 1947 the history of Pakistan has been determined by economical undevelopment, multiethnic community, deep gaps between social classes, weak state institutions, high crime rate, „out of system“ position of the army, strong religious movements, dependence on a foreign aid, permanent conflict with stronger neighbour and many other unfavourable conditions. Since this diploma work is focused on correlation of political development and deep sociological, economical, ethnical and other changes of Pakistani society it is mostly dedicated to such themes as influence of Islamic modernism on formative pre-independence era of Pakistani history, relations between postcolonial economic crisis and weakening of democratic institutions power, succession of military coups d'état, islamization of society and radicalization of Islamic movements, proliferation of weapons in context of raising instability of the South Asia region, escalation of violence in Kashmir in the light of changing relations between India and Pakistan, effects of foreign aid on the economic development, exploitation and marginalization of less developed provinces (mainly by Punjabi majority) and some other.

Special attention is paid to development of most actual problems (such as the international global war on terrorism and organized criminality, abusing of humans rights and proliferation of nuclear weapons) under changing political climate of Pakistan in the last decade. Pakistan plays important role in all of these themes - sometimes as a victim and sometimes as an offender. The final chapter is focused on tension between renewing democracy and authoritative rule of army-backed president.